

Ocene, poročila, zapiski

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

V

Razpravljati mi je o treh knjigah, ki prinašajo izbor iz del partizanskih pisateljev in pesnikov in iz del padlih književnikov.

O zborniku Čas in zavest bi bil mogel govoriti že vzporedno ob knjigi Toneta Pavčka Iz krvi rdeče. Uredil jo je in ji predgovor napisal Velimir Gligorić. Izšla je v srbsčini v Beogradu, naša Cankarjeva založba jo je nespremenjeno izdala v prevodu Marjana Javornika. Knjiga je predvsem dejanje pietete do padlih jugoslovanskih književnikov, vendar vsebuje poleg kritik in esejev pisateljev, ki so bili udeležniki NOB ali vojne žrtve, tudi dela takih, za katere to ne velja. Po uvodni besedi naj bi zbornik prikazal »udeležbo padlih (!) pri razvijanju marksistične (!) misli v umetnosti in njihov delež v boju demokratskih sil, (vejica v knjigi!) med obema vojnama na področju književne kritike, književne in znanstvene esejistike« (17). Ne bi mogel reči, da to razumem. Neustrezno je knjigo označil tudi Franc Zadravec kot »zbornik esejev in kritik jugoslovanskih marksističnih književnikov, padlih v NOB« (JiS 1961/62, 183—4). V antologiji namreč ne gre samo za književnike, ki so v NOB padli, in ne samo za književnike, ki jih moremo šteti med marksiste. (Govorimo seveda le o Slovencih.)

Knjiga prinaša 34 esejev in kritik 25 jugoslovanskih pisateljev, od tega 6 prispevkov 6 slovenskih književnikov, Kosovela, Borisa Kidriča, Grahorja, Brnčiča, Jarca in Župančiča. Zelo povprečen poznavavec slovenskega slovstva ve, da niso padli v NOB Kidrič, Kosovel in Župančič in da med marksiste ne štejemo Jarca, Župančiča in Kosovela, dasi je bil Kosovel marksizmu blizu. Ohlapnost je vidna tudi drugod. Uvod se, vsaj za slovenski del, giblje na ravnini zelo površne informacije (14—16). Zgolj omenjen je Kosovel. Med »pisec«, »ki so stopali v vrste proletariata« ali ki jih je delavstvo »iz svojih vrst uvajalo v literaturo«, ne vem kako da postavlja Grahorja (če naj seveda navedeni stavek razumem, kakor je napisan). Le o Kidriču govori cel odstavek. Jarcu, ki ga šteje »za svetlega propagandista svobodoljubnega duha« (16), in Župančiču je namenjen po en stavek, o Knjigi drugega pa se piše kar na treh krajih (15, 398 in 403). O slovenskih marksističnih revijah in založbah ni besede. Ohlapnost bi imenoval tudi nekatere spodrselje v zapiskih o pisateljih, ki jih je na koncu prispeval Branko Peić. Nerazumljivo mi je, da jih je pustil v prevodu prevajavec in pustila slovenska založba. Gre namreč za obče znana dejstva, ki jih ne gre zamenjavati z drugimi, napačnimi. Tako piše knjiga o Jarcu: »Pripadal je naprednemu gibanju Slovenije in je 1941. leta takoj po fašističnem napadu na Jugoslavijo odšel v partizane« (410). V napačno sodbo lahko zavede formulacija o Kosovelu: »Prav tako kot Kette in Murn Aleksandrov je tudi Kosovel napisal zbirko pesmi Pesmi in si z njo zagotovil mesto v slovenski moderni poeziji« (394). Prej smo po uvodu sklepali, da je bil Kosovel marksist, tu beremo še, da je pripadal naši moderni. Tudi sicer je v besedilu mnogo ohlapnosti ali jezikovnih prisiljenosti, v lomljenju in korekturi pa vidna nekoristna naglica.

Antologija Čas in zavest opozarja na potrebo po antologiji naše kritične misli vsaj med obema vojnama ali obče od moderne dalje, tistih, ki so v vojski padli, in tistih, ki niso, tudi nemarksistov, vsaj tistih z liberalne in katoliške levice.

Matevž Hace je, predvsem za kmečke bravce, sestavil knjižico partizanske proze pod naslovom Vojska in ljudje (podnaslov Partizanske povesti). Ob knjigi je vredno pogledati doseданje podobne izbore in ugotoviti njihovo vsebino in sodelujoče pisatelje.

Prva knjiga, ki je po osvoboditvi prinesla leposlovno prozo z motiviko NOB, je bila brošura Beseda iz naše borbe, izdana junija 1945. Vsebovala je šest proz šestih pisateljev, teksti pa so bili vzeti iz osrednjega osvobodilnega tiska ali bili napisani posebej za antologijo. Tekste je zbral pisec teh vrst spomladi 1945 na osvobojenem ozemlju Dolenjske in jih junija 1945 izročil Cenetu Kranjcu. Kranjc je dodal izboru Zupanov Andante patetico, ki je bil za knjižico pred osvoboditvijo obljubljen, pa ne izročen, in je oskrbel natisk. Značilnost proze v Besedi... je torej ta, da je nastala v času NOB in da so jo prispevali neposredni udeleženci NOB. Njen neposredni namen je bil, da takoj po osvoboditvi izpriča leposlovno ustvarjanje na partizanskem ozemlju. Vsi sodelavci so bili leposlovno ali publicistično dejavni že pred vojsko (Brejc v Dejanju, Zupan v Mladiki, Mikuz v znanstveni publicistiki, Ciril Kosmač, Ferdo Kozak in Miško Kranjec pa v osrednjih revijah).

Knjiga Iz partizanskih let (1947), ki jo je uredil Josip Vidmar dve leti po Besedi..., pomeni v jedru le njeno razširjeno izdajo. Razen Metoda Mikuža, ki odslej v leposlovju ne nastopa več, imamo tu vse nekdanje sodelavce: Kosmača in Kranjca z novim, Brejca, Ferda Kozaka in Zupana pa celo z istim tekstom. Novih imen je petnajst, vendar so se vsa ta imena pojavljala v naših revijah že pred aprilom 1941. (Nov se zdi Grabeljšek; vendar je tudi on nastopal že pred vojsko, a pod psevdonimom.) Nova imena ne pomenijo v vsakem primeru tudi nove kvalitete. Poleg umetniško uspehih reči stoje namreč v zborniku tudi zelo povprečne in slabe. Vsebinsko je ta proza širša, saj poleg partizanstva obravnava tudi motiviko taborišč, ilegalstva in zaporov. Največkrat ostaja še v mejah zgolj osebnih spominov, ki jih preureja v beletristične zgodbe. Knjiga vsebuje tudi spodbudne reportaže ali le oživlja tuje anekdote. Dogajanje v človeku je domala neznano. Zbornik že izpričuje zadrego pisateljev, ki čutijo potrebo po novem načinu obravnavanja dane snovi, obenem pa še zmerom neko nesproščenost in vezanost, značilni za tista leta.

Skromnejša po svojem obsegu je knjižica Iz bojev za osvoboditev, ki jo je izdala Mohorjeva družba 1949. V primeri z antologijo Iz partizanskih let ima omejen obseg; zato izrazito slabih stvari ne prinaša in učinkuje bolj živo. Izbor ni napravljen po kakšnih svetovnonazorskih vidikih, saj uredništvo pred lastnimi ozkimi bravci brani izbor tekstov, ki da kažejo »enotnost v ljubezni do domovine in različnost v vprašanih pogleda na svet« (6). V knjigi imajo prispevke trije, ki jih v dotedanjih antologijah še nismo srečali. To so Franc Filipič, Kocbek in Udovič. Drugi so še Kranjec, Kosmač, Magajna, Potrč in Prežih. Teksti so vsi nastali po vojni, Kocbek pa priobčuje odlomek iz svojega partizanskega dnevnika. Teksti so osebni in močno dokumentarni.

Bevk, ki je uredil četrto knjigo z vojno tematiko, je to storil že v letih odjuge. To kaže višja raven izbrane proze, novi prijemi v oblikovanju oziroma dojemanju tematike in nova imena. Bevkov zbornik Narod se je uprl (1951) že z obsegom opanjina, da se je čas spremenil (prim. Beseda... 80, Vidmar 257 in Bevk nad 500 strani!). Izmed nekdanjih sodelavcev antologij so tu izpadli Brejc in Zupan, ki sta nastopala že v Besedi..., ter Bartol, Grabeljšek, Magajna, Mrzel, Seliškar in Šnuderl. Tako se je torej število pisateljev z vojno motiviko močno skrčilo. Njihov izostanek pomeni, da so pripravljali ali objavljali tedaj samostojne knjige z vojno tematiko ali pa oblikovanja vojne tematike niso več šteli za obvezno (kolikor seveda niso bili vzroki za nesodelovanje čisto zunanji). Novi oblikovalci partizanske ali vojne vsebine so zdaj Bevk, Gradišnik, Boris Pahor in Rebula. Da nismo srečali Bevka v Besedi... in v Vidmarjevem zborniku, je zgolj slučaj, saj je bil vsekakor zmožen, da kadar koli prispeva svoje v obe antologiji. Prav v Bevkovem prispevku Težka pot najdemo stavek, ki dobro označuje bistveno novost proze v tem četrtem zborniku, namreč: »Njen pogled je bil obrnjen v notranjost« (137). Poleg zunanje podobe vojne imamo v prozi iz 1951 poudarjen prav pogled v notranje dogajanje, v duševni svet in v svet etičnih vprašanj. Čas gole reportažnosti in dokumentarnosti je mimo, čeprav ima zbornik še dovolj sledov tako prve kot druge. Obravnavanje površine se umika globljemu dojetanju sveta in človeka. Knjiga ima manj imen kakor Vidmarjeva, kar dokazuje za Vidmarjevo knjigo veliko mero manifestativnosti in dokumentarnosti, v Bevkovi pa smo priče večjega umetniškega prizadevanja in leposlovnega ustvarjalnega hotenja. Poleg Bevka, kakor to sam ugotavlja z navedenim stavkom, pomenijo obrat k človekovi notranjosti zlasti spisi Kocbeka, Kraigherja, Potrča in treh novih, to je Gradišnika, Borisa Pahorja in Rebule. Izrazito poživitev v prijemu vojne motivike prinašata Pahor in Rebula, ki s temperamentom in barvitostjo vključujeta v slovenski leposlovni svet NOB v Trstu in v njegovi neposredni okolici. Trije omenjeni »novi« pa niso novi v slovenskem pisanju. Vsaj dva od treh »novih« v knjigi sta pisala že pred 1941: Gradišnik je nastopal pred vojno vsaj s publicističko, Pahor pa je že tudi sodeloval v naših revijah. Povsem novo ime, če mislimo na predvojni čas, je bil, kolikor vem, samo Rebula.

Deset let po Bevku, ob dvajsetletnici (začetka) revolucije je v Kondorju izdal antologijo vojne proze Bojan Štih pod naslovom Upor (1961). Oblika zbirke in obseg, kakor so ga narekovali založniški oziri, sta seveda knjigo utesnila, čeprav je s tema dejstvoma šlo v korak še urednikovo prizadevanje, da rešuje pri izbiranju tudi estetske zahteve. Antologija prinaša petnajst tekstov petnajstih pisateljev. Urednik pravi o izboru: »vzeta so bila predvsem tista dela, ki so nastala v vojni in kmalu po njej« (258), a dostavlja, da bi morali, če bi hoteli zajeti »vsaj približno vse avtorje, vsa imena, ki spadajo semkaj«, privzeti še Jarca, Lokarja, Seliškarja, Miheličeveo, Bartola, Kocbeka, Grabeljška, Cajnkarka, Rebulo, Godino, Gradišnika, Ribiča, Zupana, Malenškovo in še koga« (258). V izbor so bila vzeta »predvsem tista dela, ki so nastala v vojni in kmalu po njej« (258). V knjigi stoji na prvem mestu Kosmačevo Prebujenje, zdaj drugič v naših antologijah. Končno je

prišel v antologijo vendar že tudi Bor (z Roško ofenzivo iz Slovenskega zbornika 1945), saj mu zaradi reportaže V partizanskem taboru v Slovenskem zborniku v (prvi) zimi 1942 časovno pripada prvenstvo med partizanskimi prozaiki. Novi imeni v antologijah o NOB sta tu Beno Zupančič in Rok Arih. Ponavljajo se teksti, ki smo jih že srečali v izborih, pri Prežihu, Magajni, Kranjcu in Bevku. Potrč, oba Kozaka, Šega, Ingolič, Pahor in Kralj imajo druge. A končno imamo v knjigi tudi urednikovo spremno besedo. Razen uvoda v zbornik Iz partizanskih let, kjer je urednik nanizal nekaj občin, predvsem na zavest se nanašajočih ugotovitev, se nobena antologija namreč ni spustila v oznako ali celo sodbo te literature. Tu imamo, čeprav skopo, oboje. Štihova spremna beseda je malone sploh prva resna in tehtna sodba o tej vojni slovenski literaturi, ocena njene vrednosti v moralni in estetski ravnini. Morala bi biti samo širša, polnejša, kakor bi moral biti širši tudi izbor v knjigi. Ta in ona misel bi mogla biti proicirana na širše ozadje.

Hacetova antologija Vojska in ljudje (1961) ima to dobro potezo, da na koncu prinaša nekaj bistvenih življenjepisnih in bibliografskih podatkov o pisateljih, katerih dela prinaša. Vendar je podatkom mogoče tu in tam ugovarjati, ker so ponekod površni. (Prežih naj bi se bil rodil v Kotljah, Prežihova prva knjiga naj bi bile Koroške povesti, enodejanka Velikomestna komedija Ferda Kozaka je postala Enodejanka, Magajna naj bi bil pred vojsko vojaški zdravnik ipd.) Vsekakor je tako in podobno pisanje površnost ter služi v dezinformacijo in ne informacijo. Tu je že tretjič priobčeno Kosmačevo Prebujenje. Dalje je v zbirki še nekaj stvari, ki smo jih v podobnih antologijah že srečali. Nekaj je tekstov vzetih naravnost iz osvobodilnega tiska (npr. Flandrova Borba za most in Kozakova Domovinska trobentica), nekaj iz povojnih objav. Pri izboru imen so upoštevanji tisti ljudje, ki so »na različnih frontah delali med vojno« (5), torej bili neposredni udeleženci NOB. Nova imena so tu Habjan, Hace, Perovšek in Ribič. Opozorilo nanje je vsekakor umestno. Težišče za izbiranje je za urednika bila neposredna dokumentarnost, zvestoba zunanjim dogodkom in mikavna zanimivost. Estetski vidiki niso odločali.

Po pregledu zbornikov vojne proze, ko smo razbirali predvsem njihovo vsebino in tehtali imena sodelujočih, moremo upravičeno izraziti željo in ugotoviti potrebo po širokem izboru, ki bi prinesel vsebinsko in estetsko najznačilnejše in najboljše tekste. Mislim, da nam je potrebna posebna zbirka tekstov neposredno iz vojnih let, iz let NOB, do 1945 in posebna antologija iz let po vojni s tematiko iz vojnega časa. Doslej nobena povojna antologija ne vsebuje vseh, ki so bili neposredni udeleženci dogajanja v letih 1941–45. Ob izboru bomo videli, kateri pisatelji so tedaj doživljali »moška«, kateri »mladeniška« in kateri »deška leta svojega življenja« in kako so ta svoja življenjska doživetja na različne načine umetniško oblikovali. Časi, ki so se že odmaknili, narekujejo tudi poudarjeno razločevanje dokumentarne vsebine in estetsko ostvaritev. Tega nam dosedanje antologije še niso prikazale in posredovale.

Če se obrnemo od proze k liriki, moremo ugotoviti, da je tu pogled mnogo jasnejši. Nekaj izbranih pesmi iz let NOB imamo v Klopčičevih Pesmih naših borcev (redakcija knjizic zaključena julija 1944), pritegniti pa moremo v neki meri še pesemske tekste, kolikor jih prinašata Hrovatinova Partizanska pesem (1953) in Gobčeva Naša partizanska pesem (1959). Kajpada se več, tudi primernega, dobrega gradiva za antologijo partizanske poezije krije še v nepreiskanem osvobodilnem tisku. Antologija partizanske poezije iz vojnih let je nujno potrebna, ker bi bila ne samo bogatejša in popolnejša, kakor je mogla biti Klopčičeva, ampak po svoji notranji moči bolj polna in po izrazni prizadevnosti globlja. Taka antologija bi dokumentirala najširše kulturno ustvarjanje v NOB, nudila vpogled v prizadevanja naših »šolanih«, »poklicnih« poetov, odpirala pa obenem pogled v ljudsko čustvovanje in spontano oblikovanje povprečnega slovenskega človeka. Bila bi zanimiva pobuda za sociološko pretresanje o notranji kulturi čustev, o kulturi besede in ritma v širokih slojih, o odmevih ljudske poezije ter prepevane pesmi 19. in našega veka in tiskane pesmi od Vodnika do Mateja Bora.

V primeri z zborniki in antologijami vojne proze so izbori poezije iz istega časa prav redki. Pravzaprav sta antologiji samo dve, ena v dveh izdajah. Prva je Kri v plamenih, ki sta jo izbrala in uredila Kalan in Vipotnik (1951, razširjena izdaja 1961), druga pa je Lirika upora, ki jo je sestavil in uredil Mitja Mejak. Res je sestavljavcem lirskih antologij na razpolago manj gradiva, tako da se je v njem laže znajti, bistvena razlika pa je v tem, da je naša lirika o ljudski vstaji dosegla višjo umetniško raven od proze in da so obe lirski antologiji izoblikovali pesniki in kritiki tankega okusa in ostrega kritičnega čuta. Svoj kritični čut je izkazal Kalan tudi v spremni besedi (v obeh izdajah Kri v plamenih). Z njegovim visokostnim tonom se v njej ne morem povsem skladati. Vsekakor

pa je bila taka njegova beseda potrebna, da je nekoliko prevetrila s kadilom prenapolnjen tempelj naše partizansčine.

Kri v plamenih se ne omejuje zgolj na vojno liriko. Urednika svoj izbor označujeta kot liriko socialnega protesta in ljudske vstaje in poezija iz NOB predstavlja samo del. Izbrane pesmi zaobjemajo prostran časovni razpon štiridesetih let: po času objave je najstarejša pesem Albrehtova iz 1920, v drugi izdaji pa celo Bevkova iz 1916, zadnje verze pa sta sestavljalca vzela iz Šmitovih in Vipotnikovih knjig 1950, v drugi, razširjeni izdaji pa še iz 1959 (iz Oniča). Pri tako krhki snovi, kot je lirika, in pri tako aktualni poeziji, kot jo vsebuje antologija, je mogoče o obsegu in o izbranih pesmih govoriti iz drugačnega občutja in iz drugačne ocene ter predlagati to in ono, vendar bi ostala kljub temu sodba o antologiji ta, da so tako pretehtane in estetsko ubrane antologije v slovenski literaturi samo izjemne. Lirika, ki se veže na NOB, je tu vključena v ostalo poezijo. Posebej pomenijo obogatitev lirike iz NOB tiste pesmi, ki so tu prvič priobčene iz rokopisov, nastalih v vojnih letih.

Antologiji Kri v plamenih in Lirika upora, ki jo je sestavil Mitja Mejak, ne delata pregraj med pesmimi, ki so nastale pred vojno, med njo in po njej. V resnici se leta prelivajo, prelivajo čustva in misli in prelivajo tudi stih. Mejakova antologija se po svoji zamisli ujema z gori obravnavano Štihovo antologijo vojne proze: podaja izbrane pesmi, nastale med vojno in po njej, priteza pa tudi nekaj ustvaritev, ki se — zelo skladno — kot uvodni akord vključujejo v harmonično ubran celotni izbor in so nastale in bile objavljene neposredno pred velikim spopadom. Mejakov izbor se za vojno motiviko in motiviko NOB zelo ujema s Krvjo v plamenih. Jasno pa, da ima več pesnikov in pesmi »iz osvobodilnega boja«, kakor pravi podnaslov, in le izjemoma kakšno pesem, ki jo vključujeta Kalan in Vipotnik v poezijo socialnega protesta. Tako je Mejakova antologija bolj ubrana in enotna, a po estetski teži ne dosega zbirke Kri v plamenih. Obe pa v celoti dosegata zastavljeni cilj.

Viktor Smolej

PREŽIHOVO PISMENO SREČANJE S ŠORLIJEM

Slučajno sem pred kratkim odkrila v nekem svojem letniku predvojne Sodobnosti natipkan prepis Prežihovega dokumenta, ki vsekakor zasluži objavo. To je njegovo pismo Šorliju, ki mi je bil o njem pravil Šorli sam, a mu je bilo v času, ko smo zbirali gradivo za Prežihov zbornik, nedostopno. Potrdilo za to izjavo smo našli v obeh Šorlijevih pismih, shranjenih med Prežihovo korespondenco v študijski knjižnici v Ravnah (Rp I Š 1, 2; dovoljenje za objavo teh dveh pisem mi je 22. XII. 1962 posredoval tamkajšnji upravnik dr. Fr. Sušnik, za kar se mu na tem mestu zahvaljujem). Temno se spominjam, da mi je to, takrat pogrešano pismo (prim. Prežihov zbornik, 1957, 366) kasneje nekdo, ki je imel dostop do Šorlijeve rokopisne ostaline, prinesel, zaman pa brskam po spominu, kdo bi to utegnil biti. Vsekakor se je to moralo zgoditi v naglici, drugače se ta dokument ne bi bil mogel zamešati med knjige, kamor ne spada.

Pismo ni važno le kot dopolnilo k Prežihovi korespondenci, marveč predvsem zavoljo vsebine same. Z avtorjevo izjavo, da sta dve Šorlijevi deli vplivali na spremembo njegovega stila, odpira oziroma pomaga reševati nekaj važnih problemov.

Predvsem se vsiljuje vprašanje, kdaj je mogel Šorlijev realizem preobraziti Prežihovo romantiko. V Prežihovem delu namreč le redkokdaj povsem pogrešamo romantičnih elementov, hkrati pa kaže že njegov mladostni razvoj tako izrazito premočrtno prežihovsko pot v družbeno usmerjeni realizem, da bo že takrat v njem Šorlijeva individualistična psihološka problematika težko zasledljiva. Kazalo pa bi se zamisliti ob prvih dveh objavljenih črticah iz leta 1909 (V tujino, Petkov Cenc), ki sta nekoliko drugačni od naslednjih. Drastično pretiravanje, groteskna stilizacija kakor tudi čustvena prizadetost dajo slutiti podobne prvine tudi v rokopisnih začetkih, ki jih v celoti najbrž ne bo več mogoče odkriti. Na prelomu 1909/1910 je utegnil v Prežihovo poseči Šorlijev vpliv. Odtlej se Prežih izraža otipljivo in stvarno, povezano z neposrednim okoljem. Vendar je že takrat bolj prvinski od Šorlija, ki ga je kvečjemu prebudil v novo smer. Problem kmeta, kakor se ga loteva od 1910 naprej, pa je soroden Šorlijevim meščanskim pogledom in ga nekje v jedru do konca bolj veže s krščansko tradicijo kot pa z marksizmom.

Vse to zasluži posebno študijo, ki pa ne more dozoreti, dokler ne bo odkrito Šorlijevo delo, ki ga Prežih po vsej verjetnosti pomotoma imenuje »Razporoka« (v Kocijanovi celotni bibliografiji Šorlijevega opusa, Gorenjska 1957, 140—144, dela s takšnim naslovom ni).

nih serij »Veröffentlichungen des slavischen Instituts Berlin«, po vojni pa še »Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte«, je pomemben ne samo za splošno slavistiko, ampak tudi za slovenistiko.

Med Slovenci je imel veliko osebnih prijateljev in v kritičnem času po koncu vojne sta tudi naša univerza in akademija pomagali z izdatnimi knjižnimi darili obnoviti njegovo delavnico.

France Bezljaf

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

VI

NOB v celoti, vključujoč tudi kulturno in slovstveno dogajanje, je v naši publicistiki in znanosti, da izključimo leposlovje, izzval naravnost povodenj člankov, listkov, spominov, razprav, kritik, poročil itn. V knjigi Franceta Škerla pod naslovom Petnajst let bibliografije o narodnoosvobodilnem boju Slovencev, 1945—1959, ki jo je izdal in založil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 1962, pravi dr. Metod Mikuž v spremni besedi: »o nobenem našem zgodovinskem razdobju se še ni napisalo toliko kot prav o NOB« (V.). V resnici šteje Škerlova bibliografija (odslej ŠB) 6461 bibliografskih enot. Precejšen del govori o slovstvu. ŠB ima znanstven namen. Škerl o svojem gledanju na vprašanja bibliografije NOB razpravlja v predgovoru in utemeljuje svoje vidike. Ni tu mesto, da bi na široko govorili o teh vidikih, pogledali pa bomo, koliko knjiga utege pomagati našemu slavističnemu razpravljanju.

ŠB prekaša po svoji popolnosti in širini Slovensko bibliografijo (NUK). Čeprav skuša biti pomagalo predvsem za zgodovinsko raziskovanje NOB, priteza tudi kulturno dogajanje, slovstveno snovanje, gledališče, slikarstvo itn. Temeljna zahteva za prevzem katkega članka v ŠB je bila »njegova dokumentarna vrednost za proučevanje zgodovine NOB« (avtor, X). Tako mi je razumljivo, da ne najdem v ŠB tega in onega, kar bi po mojem mnenju sodilo v tako bibliografijo. Kultura je bila z NOB tako neposredno zlitá, da je najširše upoštevanje njenega deleža ali njenega uveljavljanja v teh letih neizogibno nujno. Širše upoštevanje kulturnega področja bi v ŠB pomenilo samo obogatitev, dasi seveda obenem obtežitev dosedanjega gradiva, od urednika pa razširitev dela in njegovih dosedanjih vidikov. Mislim, da ne bi bilo prav, uveljaviti tudi na slavističnem področju vidik, ki si ga zastavlja avtor, namreč da morajo biti v članku »natančno določeni prostor, čas in konkretne osebe« (VII). Zdi se mi, da moramo tu biti širši. Tudi osebna razmišljanja ali esejistična razglabljanja o slovstvenih pojavih in kulturnih prizadevanjih v NOB morejo bistveno dopolnjevati našo podobo, ki jo imamo o NOB. Zdaj ŠB prinaša mnogo reči, ki so zgolj drobci, samo nebistveno ponavljanje že drugje bolje in temeljiteje obravnavane teme, le premlevanje malenkostnega podatka. Primerjaj na primer, kaj vse in koliko je pisano o Rogu, o tehnikah, zlasti ljubljanskih, o potovanju v Jajce, o posameznih razvojnih stopnjah osvobodilnega boja v celoti ali v posameznih slovenskih pokrajinah in podobno. Številka skoraj šest tisoč in pol bibliografskih enot je visoka, vendar je vrednost prispevkov o zgodovini NOB zelo različna. Ne bi bilo napačno, ko bi bil Škerl tu širje odprl vrata tudi gradivu, ki se mu zdi mogoče premalo dokumentarno, pa zadeva naše slovstvo. Tistemu, ki se bo nadrobno ukvarjal s slovstvom NOB, naj velja opozorilo, da ne vsebujejo vsega bibliografskega gradiva ne ŠB ne Slovenske bibliografije, pa ne zato, ker nobena bibliografija po svojem bistvu nekako ne more biti popolna, ampak zato, ker se ljudje, ki nabirajo in odbirajo gradivo, razhajajo po svojih vidikih. Vsekakor pomeni ŠB bistveno bibliografsko pomoč tudi naši slavistiki, ne bo pa odveč, da Škerl sam ali kdo drug ob prvi priložnosti dopolni sedanjo bibliografijo, po načelu, da je bolje preveč kakor premalo, še z novim gradivom o slovstvu in kulturi v NOB.

Naj zapišem nekaj opomb, ki naj ne pomenijo dopolnjevanja, ampak le opozarjajo na vrzeli in opustitve, verjetno izhajajoče iz drugačnih pogledov na odbiranje bibliografskega gradiva, čeprav se ne morem ubraniti vtisa, kakor sem že zapisal, o prečenjanju politične in vojaške dejavnosti.

ŠB pozna Černejevo, Husovo, Čampo, Široka, ki so med slovenskimi kulturnimi delavci bili žrtve vojne, ne pozna pa Košalka, Kozarja, Grahorja, Šiferja. O Pirnatu in Smrekarju imamo monografiji (1960, 1957), ki ju ne navaja. Upoštevana ni Menašejeva knjiga Mesesnelovega izbranega dela Umetnost in kritika, 1953, kjer imamo opis njego-

vega življenja in dela med okupacijo, v bibliografiji o njegovem življenju pa več član-
kov, ki bi spadali v ŠB (in po kateri bi J. P. avtor lahko razrešil). Če navaja Cesarjev
članek o Flandru v JiS 1957/58, bi mogel vsekakor navesti tudi Koširjev članek en letnik
prej, na katerega Cesar navezuje. Iz proletarskega pisatelja Moškriča sta v ŠB nastala
dva: Moškrič in Mojšker, ločena tudi v Registru. Menim, da po svoje osvetljujejo Žu-
pančiča nenavedeni članki, kakor Mikužev Anton Pesnik — Oton Župančič (S. Por., 23. I.
1948), Hudalesov Ž-eva pesem v partizanskem Užicu (Mrb. Vestnik 28. I. 1948), Budalov
Primorje in OB v Ž-evi besedi (Razgledi 1948) ipd. Če je navedena Udovičeva bibli-
ografija partizanskega tiska iz Slovenskega zbornika, bi spadalo v knjigo tudi Kranjčev
Gradivo za bibliografijo slovenskega osvobodilnega tiska, ki mu je napisal nekaj uvoda
D. Moravec (1945). Avtor je zgrešil vodnik za razstavo slovenskega šolstva, 1948, ki
vsebuje poleg opisa partizanskega šolstva tudi nekaj slik in grafikov. V SBL je do 1959,
do kamor sega ŠB, opisan že tudi N. Pirnat. Pri Kozakovi Leseni žlici ni zapisana
polemika med njim in J. Vidmarjem v Novem svetu, bistveno pomembna za vprašanje
dokumentarnosti memoarske proze. Neenotno je Škerlovo ravnanje s ponatisi. Ponekod
ponatise iz partizanskih let opremi z opombo, drugod ne. (Prim. zapis pri 5290 in
5291, da sta članka vzeta iz partizanske knjige IX. Eno leto IX. korpusa, pri 6185,
ki je iz iste knjige, pa to ni zapisano.) Pri listku o Robu (4809) in Smrekarju (5162)
prvi natis ni zapisan, pri 2851 pa je. Zakaj je zaznamovan odlomek Potrčeve črtice
Podoba Slavke Klavore (4173), niso pa vnesene objave celote? Mogoče zato, ker je
dokumentaren samo odlomek? Že, toda dokumentarni odlomek je tudi del celote v vseh
objavah. Ne morem se strinjati z načinom zapiska na primer o Moravčevi izdaji
Kajuha: bibliografija bi morala informirati, da vsebuje izdaja obširne opombe, ki
posredujejo vpogled v Kajuhovo pesniško delavnico. Vsebinski zapiski, ki jih je avtor
dodal večini bibliografskih enot, so koristni, želel bi si jih še več in tu in tam določ-
nejše. Kljub avtorjevemu prizadevanju je še vedno ostalo dokaj psevdonimov in avtor-
skih kritic nerazrešenih, vrednost prispevka pa je lahko bistveno drugačna, če vemo
za njegovega avtorja. Tu je treba iskati dalje. Če za kratico —er beremo Winkler,
članek o ustanovnem obnem zboru (in ne zborovanju) sindikata profesorjev in učite-
ljev v Črnopolju leta 1944 dobi vse drugo težo. Če v črkah H. U. beremo Hugo Uhlič,
zraste tehtnost piščevih izjav o zadnjih urah Henrika Smrekarja. Ipd. Ne strinjam se
s Škerlovim načinom, ki je menda bibliografsko pravilo, da navaja članke vedno pod
resničnim avtorjevim imenom. Če iščeš Filipa Kalana, v ŠB ne najdeš ne kazavke
ne imena: vnesen je kot: /Kumbatovič/-Filip Kalan. (V Registru ga seveda ni ne tako
ne tako.) Podobno je z Borom, ki ga najdeš pod: Pavšič Vladimír-Matej Bor, v Registru
pa pod: Bor Matej (= Pavšič Vladimir) oziroma pod: Pavšič Vladimir gl. Bor Matej.
Potreben bi bil register psevdonimov posebej.

Veliko vrednost ima Škerlov stvarni Register. Slavist najde pod imeni in pojmi
zapisano bogato gradivo (npr. gledališče, glasbeno ustvarjanje, kulturniki, literarno
ustvarjanje v NOB itn., imena posameznih ustvarjalcev ipd.).

Čiklostilirana knjiga Seznam gradiva za proslave, ki jo je s kolektivom kranjske
Študijske knjižnice sestavil Stanko Bunc, ima praktičen namen: ob pripravljanju pri-
reditev naj pomaga, »kaj naj izberemo in kje naj dobimo gradivo, da bo spored po
vsebini in obliki dosegel svoj namen« (I). Gradiva je kljub izbiranju tudi tu zelo veliko,
skoraj 250 strani. Razporejeno je po dnevih letnih proslav (npr. Prešeren, Cankar; za
ustanovitev OF, prvi maj, dan vstaje, dan borca in ustanovitev KP je gradiva, ki bi
šlo pod naslov našega obravnavanja, največ). Zapiski opozarjajo na snov za predavanja
in članke, za deklamiranje in recitiranje ter na odrske in pesemske tekste. Seveda
Seznam noče biti popolna bibliografija gradiva o slovstvu NOB, prinaša pa razme-
roma velikko opozoril na pomembnejše, laže dosegljivo in uporabno gradivo. Ureditev
je jasna in strokovno zanesljiva. Knjiga ustreza svojemu namenu, sega pa tudi v širša
področja, kot je sam NOB.

Viktor Smolej

SMILJAN ROZMAN, MESTO

Mladi pisatelj Smiljan Rozman si je že s svojimi prvimi proznimi deli utrdil ime
izrazitega stilista in odkritosrčnega, skoraj neizprosne opazovalca in kritika majhnih
človeških usod, ki se rojevajo v obdobju tik pred drugo svetovno vojno in po njej.
V zbirki devetih novel z naslovom »Mesto« se zvrstijo z dokažljivo naglico pred nami

zано besedo. Pri vajah v deklamiranju in recitiranju ne smemo stremeti samo za tem, da si bodo učenci vtisnili v spomin najlepše in najvrednejše literarne stvaritve. Prav tako pomembno je, da učitelj brusi artikulacijo učencev (zlasti vokalizma), jih navaja k primerni intonaciji in melodiji stavka, opozarja na ritem in tempo govora ter goji pravilni besedni, logični in čustveni poudarek. Tako delo pa zahteva seveda spet veliko prizadevanja in predvsem veliko potrpljenja.

Ob koncu bi rad podčrtal še nekaj. Govorne vaje vseh oblik, ne samo teh, ki sem jih omenil v sestavku, so res najprimernejša pot do olepšanja in izboljšanja ustnega izražanja v osnovni šoli in morajo zato imeti pomembno mesto v pouku materinščine. Vendar pa bodo že vnaprej obsojene na neuspeh, če ne bodo slonele na solidnem slovničnem in stilističnem — skratka jezikovnem — znanju.

Ocene, poročila, zapiski

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

VII

Načrt in osnovo za kritike, ki sem jih pisal o devetih knjigah pod gornjim naslovom, sem imel že ob začetku, končno besedilo pa sem oddajal uredništvu neposredno pred vsako objavo. Zgolj iz zunanjih razlogov je bilo nadaljevanje dvakrat pretrgano in se je objavljajnje zavleklo na celo leto in več. Zato se je razumljivo nabralo nekaj novega gradiva, ki ga naj posredujem v tem poglavju, in dodam peščico popravkov.

Beseda ježva iz Koroškega reja (219) je v tej obliki zapisana v Kranjski gori, medtem ko navajata koroška vira isto besedo v obliki ježla. Številka SPor, ki je priobčila Župančičevo pesem Pojte za meno!j, ima datum! 6. in ne 8. IX. (150). Obliko Grahorjevega rojstnega kraja Dolenje Bitinje (183) sem posnel po Čermeljevi knjigi o imenoslovju primor. krajev (Beograd, 1945). Krajevni leksikon LRS, 1954, in Imenik naselij LRS, 1955, navajata obliko Dolnja Bitnja. Poglavje I se začinja na str. 148, kjer je treba pred vrsto 6 postaviti rimsko I.

Jože Brejc me je (osebno) opozoril, da napačno sklepam o ohranjenih pesmih Ivana Korošca (218), češ da naj bi bili nastali pred aprilom 1941: »Utemeljevanje oziroma ugi-banje se zdi domiselno, vendar ne drži. Spominjam se, da sem pesmi med vojno bral in da sta pesmi tedaj nastali. Kdaj sta bili objavljeni, bo treba poiskati.« Koroščeva smrt je ostala nepojasnjena.

Seznam gradiva ... navaja (153) knjigo, ki naj bi bila tretji zvezek Klopčičeve antologije Pesmi naših borcev. Ta zvezek je stvarno samo tiskan ponatis II. zv., brez vsakršne spremembe ali dopolnitve.

O tekstih, ki jih je priobčila knjižica Beseda iz naše borbe, 1945, morem dati naslednja dopolnila. Kosmačevo Prebujenje je prvič izšlo 4. IV. 1945 v SPor, Miikuževa Cvetočja čes-nja pa 12. IV. 1945 v Novicah, ki so bile tiskano glasilo OF za Dolenjsko in Notranjsko. Ferdo Kozak je svojo Domovino izročil v rokopisu (v Črnomlju), enako Vitomil Zupan svoj Andante patetico (neposredno po osvoboditvi). V rokopisu je izročil svojo Kapitulacijo tudi Jože Brejc, bral pa jo je že 1944 na proslavi ustanovitve OF na bazi 20. Za črtico Miška Kranjca se ne spominjam, da bi bila objavljena; nastala pa je januarja 1945, kakor je pod njo zapisano. Tudi Zupanov Andante patetico je bil napisan pred osvoboditvi-jo; vadil ga je za recitacijski nastop Jože Tiran, vendar pred osvobojenjem ni prišlo do izvedbe. Recitiral ga je prvič v radiu Svobodna Ljubljana 5. VI. 1945.

Postaviti je mogoče določnejši datum, kdaj je odšel Janez Kardelj iz Ljubljane in začel organizirati agititeater 1942. Pred odhodom na Dolenjsko je zapisal poslovljni sonet v spominsko knjigo dekletu Zdenki Jeršek, ki je bila znanika igravske družine Kardelj, Blanč

in Kovič. Ta trojka se je pri dekletu isti dan poslavljala od Ljubljane in isti dan, vsake zase, zapisala v spominsko knjigo nekaj poslovljnih besed. Vsi zapiski nosijo datum 15. VI. 1942. Fantje so torej odšli iz mesta v partizane med 16. in 22. junijem, najprej Kardelj, za njim pa še Blamč in Kovič. Tako moremo začetke agit teatra postaviti v zadnji teden junija in ne maja, kakor sem prvotno sklepal po nezadostnih podatkih (gl. lanski let., 91). Bilo je to v času »čudežne pomladi«, kakor je te mesece imenoval Radko Polič v svojih spominih (prim. njegovo prvo knjigo pod naslovom Čudežna pomlad, 1957, 79).

Mnogo dokumentarnega in obenem človeško toplega gradiva prinaša omenjena Poličeva knjiga Čudežna pomlad. Marsikaj pripoveduje o Dolfu Jakhelu (182). Polič nam ga kaže v mesecih njegovega aktivističnega in vojaškega delovanja do smrti. Opisan ima tudi Borov obisk v grosupeljski četli, kakor nam ga je s svoje strani opisal Bor v reportaži V partizanskem taboru. Osnovne podatke o Jakhelu prinaša knjiga Ljubljana v ilegali, I, 1960, 294.

Jakhel je sodeloval v časopisu Zarja, ki ga ne navaja Ivan Kreft v svojem seznamu partijskih, sindikalnih in splošno progresivnih listov v Sloveniji v razdobju 1919—1941. (Seznam se ne omejuje na Slovenijo, ampak upošteva tudi liste v Trstu, Franciji in ZDA). Tega sarajevskega lista, pri katerem je sodeloval Jakhel, ne upošteva tudi zadnja izdaja tega seznama (prim. knjigo Ivana Regenta in Ivana Krefta Progresivna usmeritev političnega življenja med vojnama v Sloveniji in Trstu, 1962). Zrja je izhajala, dovolj neredno, spočetka litografirano, potem tiskano, v letih 1937—1940 v Sarajevu. Poleg Jakhela (članek o histor. materializmu) so v listu sodelovali A. Cerkvjenik (Brezposelnost in mladina), Klopčič (o Puškiniu), Ivan Vuk, Stanko Janež, Anonimtas (Mi in Španija) idr., od 1939 tudi Bratko Kreft (o kmečkih uporih), Juš Kozak, T. Seliškar, Igor Torkar, M. Kranjec idr.

Po besedah Franceta Kosmača (osebno) je izšla njegova zbirka Partizanski soneti na Štajerskem meseca avgusta ali verjetneje septembra. V njej je nekaj pesmi iz prve zbirke, nekaj pa novih. Zbirko so razmnožili hkrati v dveh tehnikah.

Igra, ki so jo pripravljali za uprizoritev na Cerkljanskem in jo je napisal Mile-France Vreg (letošnji JiS, 52), je štela pet dejanj in je imela naslov V novi svet. Pripravljali so jo pomladi 1944.

Ob koncu naj opomnim na zelo lépo pietetno izdajo, posvečeno jugoslovanskim književnikom, ki jih je kakor koli zatekla smrt v letih zadnje vojske. Delo obsega tri knjige in v živirnih jezikih jugoslovanskih književnosti prinaša odlomke iz literature 76 med vojno padlih ali pomrlih pesnikov, pisateljev, esejistov, kritikov, znanstvenikov in književnih organizatorjev. K vsakemu proznemu odlomku ali k izbranim pesmim je dodana kratka bibliografija književnikovega dela, članek ali odlomek iz članika, ki popisuje književnikovo delo predvsem v NOB in vojni ter njegovo smrt, in kratka biografija. Od slovenskih književnikov so v knjigah upoštevani isti kot v Pavčkovih knjigi Iz krvi rdeče. V celoti se uje ma tudi izbor, razen pri Černejevi in Mesesnelu, kjer ima beograjska izdaja nekaj več. Življenjepisni zapiski k posameznim književnikom so prevedeni — tu in tam skrajšano — ter bolj ali manj vestno iz slovenske izdaje. Tiskovnih napak ni v beograjski izdaji so razmerno nič več kot v ljubljanski. Delo pod naslovom Reči na delu (morda: Besede so dejanja) je izdala Zveza književnikov Jugoslavije. Grafično zelo skrbna izdaja je vsebinsko bogata, dostojna počastitev junaštva in žrtev med ljudmi besede.

VIII

Proti moji oceni svoje Umetnosti v NOB... je Vera Jagrova napisala v letošnjih prvih 3 številkah JiS dovolj obširen Odgovor kritiku. Odgovor, ki je bil napisan z veliko ihto in nestrpnostjo, z majhno kritičnostjo in z nezanesljivo logiko, terja s svojo vsebino in svojim tonom, da tudi jaz rečem še svojo besedo. Odgovora Vere Jagrove nisem bral nič prej kakor vsi drugi bralci JiS, to se pravi po objavi. In ker je uredništvo dalo prostora Jagrovi, je naravno, da ga da tudi meni.

Moj odgovor skuša prispevati k boljšemu poznavanju slovstva NOB in rešuje nekatera vprašanja s tega področja. Naše pisanje in naše prizadevanje naj stva izbi resnici. Zato se bom le mimogrede dotaknil tona, ki ga izpričuje Odgovor kritiku. Ponekod bom segel v slovstveno gradivo samo, a ponekod bom prikazal dvomljiv način oponentkinega polemiziranja. Svoje trditve bom ponekod podprl z izjavami oseb (iz Ljubljane, meseca januarja), ki jim bo mogoče J. dala večjo vero kakor meni.

J. ne sprejema mojega ugovora o Ivanu Robu: po njenem mnenju, ki ga ponovno podčrtava v Odgovoru, je 1942 odšel Rob iz Ljubljane v Kočevje in tam ustanovil kulturno-prosvetno ekipo (57). Jaz sem trdil, da Rob v Kočevje ni šel in da tam ni ustanavljal nobene ekipe. Kaj je resnica?

Bogomil Gerlanc je bil tiste mesece, ko naj bi bil prišel Rob v Kočevje, v mestu zaposlen in je tam redno živel. Gerlanc pravi: »Roba sem osebno poznal pred vojno. V mestu, kakor je bilo 1942 Kočevje, bi bilo popolnoma nemogoče, da bi ga bil zgrešil. Vendar ga nisem videl ne z njim govoril. Mesto je bilo v tistih tednih, ko se je pripravljala ofenziva na Notranjsko in Dolenjsko, še posebej na Rog, nadvse strogo zastraženo in obdano z žico. Ne vem, kako da naj bi bil Rob zamenjal večje koncentracijsko taborišče, kakor je bila tedaj Ljubljana, z manjšim koncentracijskim taboriščem, kakor je bilo tedaj Kočevje, saj je lahko odšel iz Ljubljane neposredno v partizane, kamor so ga klicali. Da bi bil Rob v Kočevju ustanavljal kulturno-prosvetno ekipo in da bi bila ta ekipa s svojimi nastopi pospeševala borbenost celo okoliškega prebivalstva, kakor hoče to ko Kozincu dopovedati Jagrova, je bilo popolnoma nemogoče. Sploh bi mi moralo biti delo Robove skupine kakor koli znano, če bi ga kaj bilo, pa zanj nič ne vem.« Isto misli Štefan Trobiš, nekdanj učitelj v Kočevju, ki je junija in julija bil pri intendantu Glavnega štaba v Starem logu, kjer je bil nastanjen tudi agitater z Robom. Ker je odšel Trobiš v partizane iz Kočevja, je vzdrževal prav zveze s tem krajem in bi po tem »kanalu« prišel v Stari log tudi Rob. Pa ni. Trobiš pravi: »Iz Kočevja prav gotovo ni prišel. Kakršno koli odrsko, prosvetno, recitacijsko ali podobno delo je bilo v Kočevju v ilegali nemogoče. Ne vem nič o kakšnem Robovem delovanju v Kočevju. Spominjam se ljudi, ki so se zbirali okoli Janeza Kardelja, spominjam se tudi Roba v Starem logu, a kaj več o njihovem življenju in delu danes ne bi vedel povedati.« Oponentka svoje zatrjevanje »podkrepljuje s stvarnimi dokazi«, ki naj bi jih vseboval zapisek Robovega »soborca« Branimira Kozinca v LD ob desetletnici Robove smrti. Kaj pravi Branimir Kozinc danes? Tole: »Bil sem Robov znanec pred vojno. Srečaval sem se z njim v gozdovniški organizaciji, kjer sem bil starešina. Nazadnje sem bil z Robom dne 14. VI. 1942. Datuma se tako določno spominjam, ker so me naslednji dan Italijani aretirali in čez kakšnih deset dni odgnali v internacijo. Iz Italije sem se vrnil decembra 1943. Tako nisem bil Robov soborec. O njegovem odhodu v partizane in o njegovi smrti sem zvedel od drugih po vrnitvi iz laške internacije oziroma šele po vojni. Kdo bi mi bil dal informacijo, da je šel Rob v Kočevje, se zdaj ne spominjam, vsekakor trditve tedaj nisem kontroliral in tudi danes nimam nobene opore, da bi še nadalje vzdržal svojo nekdanjo trditve v Ljublj. dnevniku. Verjetno sem napačno zapisal Kočevje namesto Kočevsko ali pa so to napravili stavci.«

Mislím, da je s tem Robova »kočevska epizoda« pojasnjena. Tako je brezpredmeten tudi oponentkin pouk, kako bi se bil »naš boj verjetno drugače zaključil, kakor se je,« če bi se »bali naši ljudje [hoditi] v sovražnikove postojanke« (57). Ta pouk in poznejše podobne nauke zavračam! z opozorilom na partizanski pregovor, da je po bitki vedno polno strahov in po vojni vedno mnogo junakov.

Mimogrede še besedo o Robovem Bobnarju! Jagrovi sem v oceni očital, da govori v svoji knjigi, kako da je Bobnar bil humorističen list. Zdaj me J. pravilno popravlja, da tam govori o satiričnem in ne humorističnem listu. Popravek sprejemam, vendar si J. s tem položaja nič ne popravlja: Robov Bobnar namreč ni bil ne humorističen ne satiričen, ampak obče vojaški, brigadni list.

Z velikim poudankom J. v knjigi in zdaj v svojem Odgovoru dokazuje, kako da Klopčičeva Mati ni izvirno delo, temveč »svobodna prepesnitev« Brechtove igre Puške gospe Carrar. Ironizira moje trditve v zvezi s Čapkovo Materjo in moje razpravljanje o tem imenuje »naivno in neobgljeno«, »medlo in neprepričljivo« »filozofiranjek«. Poiščimo resnico!

Proti trditvi Jagrove, da Klopčičeva Mati ni izvirno delo in da se je tu Klopčič zgleđoval po Brechtu, sem zapisal: »Če kje, je iskati *neko pobudo za motiv* v Čapkovi drami Mati« (218). V svojem Odgovoru pa J. potvarja moje trditve, ko pravi, da sem namesto njenega Brechta našel drugega dramatika, ki naj bi bil Klopčiču za vzor pri pisanju njegove igre« (58). Ne vem, kako J. bere, vsekakor zelo površno. Saj je neprizadetemu bravcu popolnoma jasno, kakšna razlika je trditi, da mi je kdo vzor pri pisanju, ali trditi, da mi je kdo dal pobudo za motiv.

Naj najprej spravim v prave meje oponentkino zatrjevanje, da je pač lahko bil Klopčiču vzor in vzgled revolucionar Brecht, nikakor pa ne meščanski demokrat Čapek. »Brechtova in Klopčičeva igra sta nastali iz revolucionarnega nagiba,« pravi J. (58), Čapkova drama pa ne. Gotovo je razlika med Brechtovo in Čapkovo idejno usmerjenostjo,

vendar sta si bili tedaj, v danem trenutku, 1937 in 1938, revolucionarno in meščanskodemokratsko stališče zelo blizu ali bili celo identični. Čapek ima pri nas Slovincih dober glas, zato je prav, da ne ponavljamo nekdanjih trditvev iz praškega dogmatičnega tabora. Naj posnamem po Přeledu československých dějin, ki ga je izdala praška akademija znanosti (III. knj., 1960): V tridesetih letih je bil Čapek izrazit središče in je izražal odpor proti vsakršni spremembi vladajočega družbenega reda. Toda dogodki so tega živega, nadvse iskrenega pisatelja neugnano zblíževal z levico in ga v delih silili k upoštevanju perečih družbenih vprašanj. Čapkov razvoj v zadnjih letih njegovega življenja dokazujejo naslednja dejstva: podpiše protifašistični manifest čeških in slovaških pisateljev; 1936 v fantastičnem romanu *Vojna z močerad* svari pred nevarnostjo fašizma in satirično kritizira kapitalistični svet; 1937 napiše roman o junaštvu in tovarništvu rudarjev *Prva izmena*; isto leto v protimilitaristični drami *Bela bolezen* pokaže, kako fašistično nasilje ubije zdravnika človekoljuba, ki je iznašel zdravilo proti pandemični beli bolezni, njegova smrt pa obenem zapečati usodo vsega človeštva; 1938, v letu Münchenske izdaje in Hitlerjevške okupacije ČRS, stoji Čapek v isti fronti s komunističnimi književniki; isto leto, ki je tudi leto njegove smrti, doseže svoj napredni vrh s svojo zadnjo dramo *Mati*, kjer jasno namiguje na svojo domovino in Hitlerja: tedaj mati sama svojemu zadnjemu, najmlajšemu sinu izroči puško, da se gre boriti proti napadavcu (str. 430, 438—9, 594).

O idejni primernosti ali neprimernosti Čapkovne *Mater* torej ne gre modrovati. Kaj pa motiv v obeh delih?

Moji misli o pobudi za motiv v Čapkovni *Materi* je Klopčič (v osebnem pogovoru) pritrdil že, ko sem pisal III. pogl. teh kritik. Ker pa se tedaj ni spomnil, kje in kdaj bi bil bral kratko vsebino Čapkovne drame, iz Prage pa o datumu premiere nisem dobil pravočasno sporočila, svoje trditve nisem že tedaj dovolj podpril. To lahko storim sedaj.

Klopčič Čapkovne *Mater* v češčini ni bral, ker češčine ne zna, enako je ni dobil v roke v kakšnem prevodu, na Slovenskem pa pred vojsko ni bila uprizorjena. Premiera v Pragi je bila 12. febr. 1938, komaj en teden po njej pa je že pisal o njej urednik Božidar Boriko v *Jutru* (18. febr.). Poročilo je posnel po čeških listih. V kratkem poročilu navezuje na *Belo bolezen*, ki se je tedaj igrala v Ljubljani, češ kako da je tudi nova Čapkova igra odsev hudih časov, »ko prinašajo listi dan za dnem vesti o žrtvah strašne morije na Španskem in na Kitajskem in ko nihče ne ve, kdaj in kje bo zazijala nova krvaveča rana sedanjega sveta.« Nato podaja kratko vsebino. Med drugim beremo: »Mati, ki izgubi mloža in nato otroka za otrokom v izvrševanju neklih moških zadev, se posvetuje s svojimi mrtvimi, ko gre za usodo najmlajšega, po očetovi smrti rojenega sina. Prav tedaj je izbruhnila nova vojna in kakor v *Beli bolezni* je bil napaden majhen narod. Kakor levinja se bori mati za zadnjega sina; noče ga žrtvovati »javnim interesom«. V dramatičnem trenutku pa prinese radio katastrofalne vesti z bojišč o potopitvi ladje z mladimi kadeti, o uničenju otroške bolnice, o množestvenem pobijanju otrok. Tedaj tudi mati razume najvišjo dolžnost in zadnjemu sinu še sama stisne puško v roke in veli: „Pojdi!“

Ko se je pripravljalo zasedanje zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju jeseni 1943, je poklical Josip Vidmar neposredno v času priprav, to je okrog 25. septembra, v Podturn (pri Dolenjskih Toplicah) Mileta Klopčiča, Jožeta Brejca in Jožeta Udoviča in jim dal noč premisleka, kdo izmed njih bo za zbor odposlancev napisal primerno igro, skeč ali prizor. Drugi dan je J. Brejč predložil svojo zamisel: vrsto zaporednih slik iz slovenske nacionalne zgodovine. Klopčič pa je povedal osnovni motiv, ki mu je ostal v spominu o Čapkovni drami. Brejčeva misel bi bila zahtevala več časa za izdelavo, terjala pa bi tudi številnih igravcev, posebno statistikov. Casovno se je zdelo Brejčevu zamisel nemogoče uresničiti v danih dneh. Zato je bilo naloženo Klopčiču, da uresniči svojo zamisel. V dneh 26. in 27. sept., kakor piše v tiskani partizanski izdaji *Mater* (14), je bila napisana naša *Mati*, preprosta, prozorna slovenska, ljubeznivo domača, iz našega občutja, za tedanje potrebe. Nič, prav nič ne zgubi na svoji ceni in svojem pomenu, če smo ji našli pobudo za motiv v tujem delu. Klopčičeva *Mati* je izvirno delo in nikaka prepesnitev Brechta ali Čapka. Tudi ji ne moremo odvzeti niti kance naprednosti, če se ni zgedovala po Brechtu.

Mislim, da je po vsem tem vsakomur jasno, čigavo »filozofiranje« je ob Klopčičevi *Materi* »naivno in neobgljeno, medlo in neprečljivo«, kakor to meni na rovaš zapisuje J.

(Konec prihodnjic)

Viktor Smolej

Ocene, poročila, zapiski

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB

VIII

J. v Odgovoru porablja veliko besed, da bi mi dopovedala, kako se napačno »ogrevam« (56) za Stare Ogence v Snežniškem sklopu, kjer naj bi bili razmnožili prvo zbirko Kajuhovih pesmi. Sama je v knjigi trdila, da je to bilo v Mrzli jami nad Jureščami, zelo blizu Starih Ogenc. Zdaj priznava, da fotografija, ki jo hrani Brina-Marta Pavlinova, tipkarica matric za Kajuhovo zbirko, nosi zapis Stare Ogence 1943. Kljub temu J. tudi zdaj predlaga, da ostanemo pri njeni prvotni krajevni določitvi, pri Mrzli jami, češ da Stare Ogence ni zemljepisno ime in da tega kraja na »specialki« ni našla, sploh pa da se ne more zadovoljiti s tem »lokalnim poimenovanjem barak in gozdnega predela« (56). Poučuje me o tistem področju v Snežniških gozdovih, češ da »verjetno Smoleju ni znano« (56). Žal moram oponentiko razočarati in priznati, da tiste kraje poznam in da sem bil zraven, ko se je rodila prva Kajuhova zbirka v tisti »baraki« v Starih Ogencah. Da dokumentiram nastanek Kajuhove zbirke, naj napišem o tem nekaj več.

Kraja Stare Ogence in Mrzla jama (tudi Mrzle jame) sta prav blizu skupaj. Specialka, ki sem jo imel v rokah, kaže obe zemljepisni imeni, zato ne vem, kakšno »specialko« je imela pred seboj J. Med krajema je približno 2,750 km zračne črte. J. se je pripravljena zadovoljiti z imenom Mrzla jama, ne more pa se »zadovoljiti z lokalnim poimenovanjem barak in gozdnega predela« (56) Stare Ogence. Zakaj tako, ne razumem: prvo kakor drugo je zemljepisno, kajpada lokalno poimenovanje, samo da se je v enem Kajuhova zbirka raznoževala, v drugem pa ne. Mislim, da je prav, če se za pravi kraj »ogreje« tudi J.

Dr. Roman Savnik (pismo iz Postojne 4. XII. 1961) sporoča, da poznajo domačini imeni Stare Ogence in Mrzla jama. »V obeh lokalitetah so se zadrževali konspirativno partizani, vendar je pred njihovim prihodom obstajalo nekaj stavb samo v Starih Ogencah (logarnica in hlev), medtem ko v Mrzli jami ni bilo nikakih stavb. Podatke posredujem preko informatorja gozd. inženirja od starega domačega logarja, ki ve tudi za konspirativne premike partizanov.«

Dr. Fedor Košir, ki je neposredno gledal, kako so nastajale matrice za Kajuhovo zbirko, pravi: »Vračali smo se iz Brkinov, iz Pregarij, in se po nočnem pohodu ustavili na prostoru sredi na novo zasemeženih gozdov. Na jasi je stala požgana ali demolirana, spodaj zidana koča. Na zidanih temeljih je ostalo še nekaj od sten lesenega zgornjega dela. Gotovo je to bila kaksna lovska ali gozdarska koča. Po mojem spominu koča ni imela strehe, vsaj v celoti ne. Tako je nudila le malo zavetja, nekaj pa le. V tej baraki je tov. Brina pripravljala matrice za Kajuhovo pesniško zbirko. Stroj je imela na kolenih in je tipkala. Pred njo je stal Kajuh in ji na pamet narekoval verze. Pesmi ni imel zapisanih, v roki je imel le kos papirja, in če kaksen stih ni gladko stekel, si je na papir naslikal stopice in skušal po njih preurediti metrum. Smejali smo se in se morčevali, češ, kako pesniki res pesmi kujejo.«

Moji spomini se glede kraja in demolirane logarnice ujemajo s tem, kar sta pisala Brina v Tovarišu 1948 in Drenovec v Borcu 1953 in kar pripoveduje dr. Fedor Košir. V hiši je bil pod le delno ohranjen; zato je bilo tam, kjer je bil strgan, mogoče zakuriti ogenj. Lesene stene so bile deloma ohranjene, vendar je skozi luknje in skozi odprtino vrat pošteno vleklo. (Vrata je snel Fedor Košir, da je zunaj na njih prenočeval.) Dim je odhajal vsepovsod, največ skozi razkrito streho, od koder je včasih veter zanesel trop snežink. Po podu, kolikor ga je bilo ohranjenega, so se sušili listi papirja, deloma še nepopisani, deloma že odtisnjeni. Večkrat so listi zafrleli v vrtinčastem vetru, da jih je bilo treba loviti. Kipar Belač je praskal v matrico deklisko glavo za naslovno stran. Bila je noč, ko je bilo delo, začeto popoldne, končano.

Dr. Danilo Dovgan, s katerim sva tedaj za nekaj ur našla zatočišče v omenjeni baraki, dodaja: »Pripovedovanje o kraju in razmnoževanju drži. To ni bila baraka, ampak ostanek plaminske ali logarske koče, s kamnitimi temeljnimi okvirom! Ko me je bolnika zdravnik vodil proti tej koči, baraki ali boljše podrtiji, sem skozi demolirane stene videl vso družino, ki je bila tam: Kajuha, Brino, harmonikarja Janeza, Belača in Hreščakovo. Sten skoraj ni bilo. Tudi od strehe, kolikor se morem spomniti, je ostalo samo ogrodje. Čudili smo se, kako da je kulturniška skupina imela s seboj vse, kar je bilo za razmnoževanje potrebno: pisalni stroj, matrice, papir idr.«

J. me pravilno opozarja, da Kajuhove zbirke ni razmnožil propagandni odsek XIV. divizije, temveč kulturniška skupina, ki je bila neposredno »vezana na štab« (56). Prav je, da to kulturniško skupino pod Kajuhovim vodstvom podčrtamo kot samostojno telo, saj je tedaj in pozneje na Štajerskem res predstavljala samosvojo, posebno celoto.

Matevž Hace, ki je bil politkomisar XIV. divizije, v svojih Komisarjevih spominskih velikokrat govori o Kajuhu, a o tem, kako je nastala v Starih Ogencah njegova prva zbirka, nima nobene besede. Tisto popoldne ga namreč v oni baraki ni bilo in je prišel šele pod večer, ko je bilo delo že končano. Pač pa se dá po njegovih Komisarjevih zapiskih določiti dan, ko je bila zbirka razmnožena. Bilo je 15. novembra. Dne 14. XI. je doživel en oddelek divizije v Tatrah v Brkinih zelo hud udarec: Nemci so zgodaj zjutraj tistega dne zalezli premalo čuželčno partizansko stražo in je padlo okoli dvajset ljudi. (Dan potrjuje tudi krajevna kronika Pregarij.) Isti dan zvečer se je vsa divizija premaknila iz Brkinov. Pohod je krnila ko smola črna noč, v katero se je neugnano zlivljal dež, ki se je v območju Snežnika spreminjal v sneg. Divizija je prebredla Reko in izginila v snežniških gozdovih. Dne 15. XI. se je za kratek počitek ustavila v Starih Ogencah in tam je Kajuh izdal svojo pesniško zbirko.

J. v Odgovoru govori proti mojemu nasvetu, naj bi se pri svojem razpravljanju držala letnic 1941—45. Mislim sem pri tem čisto jasno, da naj se človek, ki ne zna hoditi, drži plotu. Jagrova je spregledala v istem odstavku moje kritike postavljeno irditev, kako — povedano s primerom — »ni sinu brez očeta in da bo sinu verjetno sledil vnuk« (149), z drugimi besedami, da je življenje teklo pred 1941 in da se razvoj ni končal z majem 1945. (Širše sem to misel mogel razplesti v svojem blejskem referatu, ki je izšel tudi tiskano prej kakor obravnavani Odgovor. Tako me ni šele oponentino opozorilo na politične in kulturne manifestacije pred 1941 pripravilo do nekih povsem naravnih misli.) J. mi daje nadrobne pouk o dogajanju v slovenski kulturi in politiki pred začetkom NOB in dostavlja: »Vsak intelektualec pozna te pojave v našem javnem življenju med obema vojnama« (55). Ker si J. tudi sicer v Odgovoru prizadeva za mojo moralno in politično diskvalifikacijo — bolj kakor za moje strokovno diskreditiranje — tudi tu z logiko svojega pisanja prozorno namiguje, da me nekako ne more šteti med tiste izobražence, ki tiste predvojne pojave poznajo. Ker mislim, da prehaja J. tu na področje preverjanja osebnih legitimacij, ji ne morem slediti. Ostajam na področju najine polemike in najinega pisanja in ne terjam od nje, da mi pokaže legitimacijo.

Poglejmo — da se držimo samo nekaterih važnejših vprašanj — kaj govori v Jagrovo o nekaterih naših pesnikih!

Npr. o Zupančiču in o njegovih »molčečih« letih! Ugovarjal sem obči misli, da je Zupančič v razdobju med obema vojnama dolgo časa molčal, misli, ki jo poudarja tudi J.; saj beremo v njeni knjigi: »Med zadnjo Zupančičevo predvojno knjigo — Veroniko Deseniški« iz l. 1924 in njegovo partizansko zbirko iz l. 1945... je preteklo skoraj četrto stoletje. V tem razdobju pa Zupančičev duh ni miroval; *omolknil je sicer kot izvrni pesnik*, toda presenetil nas je prav v tem času kot mojstrski prevajalec« (44). Če znam brati, pomeni ta stavek, da je Zupančič kot *izvrni pesnik* molčal v času od Veronike Deseniške do partizanske zbirke v letu osvoboditve, to je »*skoraj četrto stoletje*«. V svoji kritiki sem temu ugovarjal. Vendar menda te oponentikine trditve ne smemo dobesedno verjeti, saj govori v svojem »šolskem priročniku« oziroma »študiji«, kakor sama imenuje svojo knjigo, tudi o ciklu Med ostrnicami, čeprav, da ponovim svoje besede iz kritike, »tako nejasno, da ni mogoče vedeti, kaj naj bi to pomenilo« (150). Gori navedeno mesto iz svoje knjige pa J. v svojem Odgovoru citira drugače, namreč takole: »jaz [= Jagrova] pravilno ugotavljam v svoji študiji, da je umolknil šele po Veroniki Deseniški« in da se je njegova ustvarjalna sila spet sprostila šele l. 1934 v ciklu »Med ostrnicami«. Tako berem v Odgovoru (56). Toda ta citat ni iz njene knjige! Njena knjiga govori o skoraj četrtoletnem molku, po tem citatu pa bi njegov molk trajal deset let. In da bi imeli še večjo izbiro v številkah, navaja J. Zupančičeve verz, po katerih »je kot pesnik umolknil za celih 13 let« (tako J., 56). Kaj naj si zdaj izberemo: deset let, trinajst let, četrto stoletje? Ko govori J. po Zupančičevem ZD o tej »molčeči« periodi, pravi, da spada v to dobo samo »nekaj pesmi« in da so tedaj »njegova pesniška dela... redka« (56). A prav bi bilo, da bi navedla tudi urednikove besede, da namreč »o trinajstletnem molku ne smemo govoriti brez pridržkov« (III., 374). In tako je po vsem tem »zadeva nekoliko drugačna« (56), ne »kakor jo je prikazal Smolej«, ampak kakor jo je prikazala J.

Moram priznati, da sem ob gornji zmedeni »zadevi« dejansko v zadregi: tako je zmedena, da se mi ne zdi mogoča. In vendar mi ponovno branje in premišljevanje ne razbistri pogledov: zmeda ostane zmeda. Podobno je z naslednjim primerom:

J. v knjigi piše: »Pesem [Pojte za menoj] je bila objavljena v SPor 1. 1942« (47). Jaz sem v kritiki zapisal: »Kako je mogoče zapisati, da je Župančič objavil pesem Pojte za menoj v SPor 1942, ko je pa zagledala beli dan že 6. IX. 1941« (150). A zdaj vam J. v Odgovoru dobesedno pravi: »l. 1942 [pa pesem ni izšla v SPor, kot se je meni zapisalo, kar Smolej za menoj ponavlja, temveč v Slovenskem zborniku« (56). Kdo je še kdaj slišal kaj takega: kritik citira avtorjevo napačno trditve, pa je za to odgovoren, kot da je napačna trditve njegova!

A naj pustim take in podobne primere in pišem rajši o stvareh, ki naj dopolnijo naše dosedanje znanje o slovstvu v NOB.

Popraviti moram svoji dosedanji trditvi, da je Bor priobčil v LZ dve oziroma tri pesmi. Če zdrobim njegov cikel Intima v sestavne pesmi, je Borovih pesmi v celoti sedem. Vendar o Boru kljub temu še vedno ne bi rekel, da je »pesnik LZ«, kakor to hoče J. Število priobčenih pesmi je vendarle preskromno, da bi mu mogli prisoditi tak časten naziv. A J. tu spelje mojo misel nekam čisto drugam. V Odgovoru namreč zatrjuje, da ni prav nič važno, koliko pesmi je Bor v LZ objavil. Da ni pesmi objavljenih več, to dejstvo Jagrovi dokazuje, da jih ni objavil iz političnih razlogov oziroma da jih ni mogel objavljati zaradi svoje opredeljenosti. »Mislim,« pravi J. na ustreznem kraju v Odgovoru, »da bi bilo važno, tudi če bi objavil eno samo pesem, saj bi se z njo opredelil« (55). Jaz nasprotno mislim, da se je Bor opredelil s svojimi ocenami in eseji, njegove pesmi so pa take, da bi bile mogle biti objavljene tudi kje drugje, ne samo v LZ. To potrjuje tudi pesnik sam v pismu, s katerim odgovarja na moje vprašanje, zakaj ni pesnil v LZ več (Radovljica, 24. I. 1963): »Pesmi sem začel pisati zelo zgodaj, vendar jih iz avtokritičnosti nisem objavjal. Ko me je ta avtokritičnost nenadoma kdo ve zakaj izdala, pa sem odnesel Jušu Kozaku nekaj svojih pesmi, ki jih je ta iz pomanjkanja kritičnosti objavil. Ker je bil trmast že tedaj, bi jih bil objavil verjetno še kaj več, če bi se jaz spet prav tako nenadoma ne bil odločil, da bom to razvado opustil. Vzrok je bilo pomembno dejstvo, da sem medtem postal suplent na eni izmed najbolj razvpiatih gimnazij v Sloveniji, namreč v Kočevju. Iz bojazni, da ne bi na tej razvpiti gimnaziji prišel ob dober glas, sem svoje pesmi zaprl v kovček. Kasneje, med vojno, ko je bilo mogoče objavljati pesmi tudi pod psevdonimom — česar Juš Kozak [v LZ] ni dovolil — sem se znova premislil, posebno ker sem med tem časom opustil službo na omenjeni gimnaziji. Kaj si bodo o mojih pesmih mislili okupatorji, ki so v mojem življenju začasno zavzeli mesto kočevskih dijakov, pa mi je bilo vseeno. Vsekakor Juš Kozak, ki je prvi tiskal moje pesmi, ni kriv oziroma nima nobene zasluge za to, da jih nisem pred vojno objavil še kaj več. Nasprotno, celo med vojno mi odnehal in me je tiskal v Slovenskem zborniku (pod psevdonimom!).«

Kakor ob omenjenem Borovem primeru J. v Odgovoru vztraja, kako da »mora zanimati literarnega zgodovinarja«, zakaj je »pisal Bor za svoj predek«, »kajti brez vzrokov pesnik tega gotovo ni delal« (55), enako neodjelnivo odklanja J. svoj ugovor v kritiki, da »mladi rod« partizanskih pesnikov ni nastopil »nekako sredi l. 1944« (56), ampak že prej. Še nadalje vzdržuje svoj časovni kriterij, češ, »važen je samo datum prvih objavljenih pesmi« (56—57) v partizanskem tisku oziroma, kakor se glasi njena druga formulacija, vendar z bistveno drugačno vsebino, »kdaj se je kateri književnik oglasil v javnosti« (56). Oglasiti se v javnosti pa v času NOB pomeni vse kaj drugega kakor nastopiti v tisku. Kriterij, kdaj je partizanski pesnik kakšno pesem objavil v tisku, se mi zdi neustrezen, saj tedaj ni čakala vrsta uredništev na vsake nove verzice in literarnih revij niso tiskali v vsakem delu osvobojenega ozemlja. Kaj vse je moralo ostati po beležnicah, na slučajnih papirčkih v pesnikovem žepu! Kaj je moglo spregovoriti le v recitaciji ali biti objavljeno, pribito na drevo v partizanskem taborišču! Ščasoma se bo tudi treba vprašati, zakaj npr. partizanska lirika opeva le nekatera človeška čustva in zakaj partizanska proza obravnava le omejeno motiviko. Res moramo v tem videti predvsem prostovoljno omejitve ustvarjavcev, vendar ne smemo pozabiti, kako je odpor proti »partizanski brezji« prišel do izraza v javnosti šele zelo zelo pozno. Pri partizanski literaturi bi vsekakor bolj kakor pri Boru morali upoštevati možnosti in nemožnosti objavljanja. V NOB je moralo marsikaj ostati »v predalu«, brez krivde ustvarjavca, brez krivde vodstva, zaradi same stvarnosti.

Razen načelno pa oponentki tudi s formalnega stališča nisem mogel v svoji oceni pri-trditi. Tudi po Odgovoru še nadalje vzdržujem svojo trditve, da »mladi rod« nikakor ni nastopil šele »nekako sredi l. 1944«, ampak že prej. O tem važnem vprašanju ne bo odveč nekaj več besed.

Ko sem v svoji oceni spomnil avtorico na Klopčičevo antologijo Pesmi naših borcev, sem mislil, da bo šla vanjo gledat in mogoče tam našla, česar jaz zaradi varčevanja s prostorom nisem v oceni navedel. V Klopčičevem uvodu namreč beremo, da prinaša antolo-

gija pesmi, ki so bile že *priobčene* v listih vojaških enot zadnjega pol leta in ki so vzete le iz *majhnega* števila rokopisnih zbirk (VI—VII). Antologija je torej rezultat predhodnih objav in ne prerez skozi ustvarjanje sredi leta 1944.

V »mladi rod«, ki se je začel oglašati v partizanskih časnikih in revijah... nekako sredi 1. 1944, šteje J. Levca, Vuka, Ivana Korošca, Brestove, Franceta Kosmača, Minattija, Šmita »l. dr.« (knjiga, 27). V svoji oceni sem avtorico opozoril, da drugače gledam na nastop Kosmača, Levca, Vuka, Brestove in Korošca (150, 151, 218), v svojem Odgovoru pa me J. zavrača samo glede Kosmača in Levca, o drugih navedenih spomnih pesnikih pa ne reče ničesar. Zakaj ne? Zato, ker ne more zavrniti moje argumentacije, da je Brestova izdala pesmi že 1943 in da sta bila »nekako sredi 1. 1944« že mrtva Stanko Vuk vsaj tri mesece in Ivan Korošec že kar celi dve leti! Tudi nič ne pojasni, kako more pri njej Ivan Korošec pasti maja 1942, začeti nastopati v partizanskem tisku sredi 1944 in se kot poeta novou pojaviti pod imenom Anton Korošec še tretjič, »proti koncu NOB« (117)! O Minattiju bo držalo, da se je pojavil sredi 1944, kakor beremo v knjigi na str. 217, in ne šele »proti koncu NOB«, kakor beremo drugače v isti knjigi na str. 117. Za Šmita ne morem reči, ali spada v mladi rod iz srede 1944. Poznam njegove pesmi iz listov prekomorskih brigad 1945. Sicer pa je začel nastopati že pred vojno.

Moje opozorilo na naslov Jagrove v moji oceni, češ naj pogleda v Pesmi naših borcev, je veljalo tudi glede Kosmača in Levca. Klopčič namreč v uvodu omenja oba, češ da je imel v rokah tudi dvoje zbirk: Kosmačevo Pred pomladjo in antologijo Iz težkih dni, ki jo je izdala Šlandrova brigada in v kateri je glavni sodelavec bil Levec. Oponitka se opozorila ni poslužila in v Odgovoru zavrača mojo misel, da bi bilo treba pesnjenje Franceta Kosmača in Petra Levca v NOB pomakniti časovno nazaj, v leto 1943. Naj o obeh pesnikih nanizam nekaj podatkov, kolikor se tičejo njunih začetkov.

Klopčičev uvod v Pesmi naših borcev omenja Kosmačevo zbirko Pred pomladjo in antologija iz nje prinaša nekaj pesmi. Kosmač mi je napisal o svojem partizanskem pesnjenju naslednje stavke: »Prve pesmi sem napisal septembra in oktobra 1943 v Cankarjevi brigadi. Predložil sem jih nekaj Tonetu Seliškarju, ki je bil vodja kulturniške skupine, vendar v vednih premikih, na različnih terenih nisem mogel zasledovati, ali je kaj objavil in kje. Iz partizanovanja v Cankarjevi brigadi je pesem Izdajavske mu bratu. Nekaj pesmi je bilo našapirografiranih na bataljonskih stencasih Cankarjeve. Boji in premiki ob nemški ofenzivi v pozni jeseni 1943 niso dovoljevali kaj več. Ofenzivo samo sem doživel in preživel v železničarski brigadi, od tam pa sem bil v novembru prestavljen v deveto. Ta brigada je spadala v sestav XVIII. div. in je operirala na Hrvatskem, v Gorskem Kotaru. Meseca decembra je nastala vrsta pesmi. Deloma so to tiste, ki jih je uglasbil Marjan Kozina in so ponarodele, deloma so to še druge, ki so osnova kasnejše zbirke Pred pomladjo. Pesmi so nastajale deloma na pohodih, deloma po tamkajšnjih krajih, kakor so bili Srpske Moravice, Mrkopalj, Fužine in Vrbovsko. Nekatere pesmi so bile objavljene v našem brigadnem listu Naš pohod, ki sem ga tudi urejal. Tako so bile priobčene v januarski številki (1944) Mitralskecu Milošu Jenku, v isti številki pa še Hej, tovariši, pod orožje vsi, in sicer besedilo in Kozinova kompozicija, v februarski Motiv iz Hrvatske, v marčni Pohod v zimski noči in v aprilski V spomin padlemu tovarišu. A tačas sem bil že prestavljen v propag. odsek XVIII. div., kjer je delo vodil T. Seliškar. Meseca marca 1944 je naš odsek (na šapirograf) razmnožil mojo prvo pesniško zbirko Pred pomladjo. Bilo je to na Gori nad Sodražico. Zbirki je prijazen uvod napisal Seliškar, opremil in ilustriral pa jo je Vito Globočnik. Sredi maja 1944 sem odšel na Stajersko v kulturniško skupino XIV. divizije, ki se je morala formirati na novo, saj so iz nje štirje padli, dve tovarišici pa sta bili v bolnišnici. Kajpada sem tudi tam pesnil, vendar je to bilo že v drugi polovici 1944.«

Jagrove naj opomnim, da navaja med svojimi viri (145) pesmarico Radovana Gobca Naša partizanska pesem s Hrovatinovim uvodom in opombami. V tej pesmarici pa beremo (206), da je nekaj skladb na Kosmačevo besedilo nastalo že decembra 1943. To so pesmi: Hej, tovariši, Naša vojska in Tujci pohlepni. Prvi dve pesmi pozna v svoji knjigi tudi J. in ju sama omenja (17, 16). Ali se ji zdaj, po vsem tem še vedno zdi prav, postavljati začetke Kosmačevega objavljanja partizanskih pesmi v sredo leta 1944?

Svojevrstno usodo je imelo pesnjenje Petra Levca. Klopčič v Pesmi naših borcev sicer pravi, da je prepozno dobil v roke brigadno zbirko Iz težkih dni, a pristavlja, da je vendar še mogel upoštevati njenega glavnega sodelavca. V resnici stoji Peter Levec neposredno za Kosmačem na prvih straneh I. zvezka. Zbirka Iz težkih dni ima sicer kot mesec izda zapisan junij 1944, toda izšla je pač pred Klopčičevo antologijo, ki niso isti datum. O svojem pesnjenju v partizanih je Peter Levec dejal (osebno): »Ko sem v brigadi videl, kako ta in oni skuša oblikovati stihe, se mi je zdelo škoda, da bi se porazgubile

pesmi, ki so bile sicer okorne po obliki in dovolj borne po vsebini, a si čutil v njih preprosto iskrenost in neponarejenost. Kot zbiratelj se je na zbirko sicer podpisal Žan-Stane Lenardič, ki je bil pri propagandi, v resnici pa sem pesmi zbral jaz in jih tudi sam uredil. To je, nekako bi rekel, moja prva pesniška zbirka. Pesmi sem v veliko primerih moral vsaj rahlo zlikati, vendar sem to storil z vsjo obzirnostjo do izvirne besede. Tam sem tudi prvič priobčil nekaj svojih pesmi. Brigada namreč lista ni imela. Sicer smo večkrat poskušali, da bi začeli, pa se nam nekako ni posrečilo. Moja prva pesem, ki je nastala v partizanih, je Požgana vas, iz avgusta 1943. Ker ni bilo lista, sem seveda pesmi samo recital: na mitingih, na sestankih, na nekakih literarnih večerih. Tako se spominjam nekega takega bi rekel literarnega večera maja 1944 v neki kmečki hiši: ko sem bral Požgano vas, so dvema navzočima stankama lile solze po obrazu. To je bilo eno mojih najlepših doživetij: priznanje pesniški besedi. Ko smo razmnožili na šapirograf zbirko Iz težkih dni, jo je tov. Žan poslal Glavnemu štabu, pri mojem partizanskem imenu Boris pa je zapisal tudi moje pravo ime in priimek. In ker je bil tedaj v propag. ods. Glavnega štaba Mile Klopčič, mi je pisal pismo, na moje pravo ime, v brigado. Pravo ime mi je dal tudi pri objavi v Pesmih naših borcev. S tem, da mi je pisal tak poet, kakor je bil Mile Klopčič, sem bil seveda zelo počaščen. S svojim zanimanjem zame je zbudil v meni samozaupanje in več poguma v pisanju. Po partizanskih listih pesmi nisem objavljaj, ker jih vojaške enote, katerim sem bil dodeljen, niso imele. Zato so tudi v prvi povojni zbirki Koraki v svobodo dodani pesnim datum nastanka.»

Menim, da sem končno z obširnejšim argumentiranjem prepričal tudi oponentko, da je njeno razvrščanje mladih poetov tam okoli srede 1944 v knjigi in v Odgovoru nevzdržno.

Ne morem slediti oponentki, ko se mi ponuja za vodnico pri spoznavanju in uveljavljanju, kakor ona misli, »novih« estetskih vrednotenij, »modernih« literarnoteoretičnih označevanj ipd. V svoji kritiki se res nisem zadovoljil z nekaterimi avtoričinimi oznakami liter. del z neustreznimi ali ohlapnimi termini. Zdaj v Odgovoru visokostno zatrjuje, da so nekatere moje trditve s področja estetike in literarne teorije dokaz mojih zastarelih nazorov: »Morda je to pomanjkanje posluha za subtilnejše stvari, morda pa so to ostanki nekdanje že zdavnaj preživele oficialne estetike« (57). S takimi besedami naperi oponentka proti meni bridki meč svojega Odgovora. Žal se še nadalje ne morem vneti za njeno »širšo, modernejšo in izvirnejšo razlago« (88) s področja estetike in literarne teorije. Vsakršna estetska ali literarnoteoretična sodba mora namreč vendarle temeljiti na dejstvih, ne moremo in ne smemo je izkonstruirati iz svojih meglenih, na vsak način »novih« pogledov. Zelo cenen je način, nekaj kar vprek označevati za staro ali zastarelo, ne imeti pa svojih pogledov, ki bi bili urejeni, zgrajeni v logičen sistem. Nobeno zatrjevanje z oponentkine strani o svoji modernosti in moji zastarelости ne more iz Klopčičeve enodejanke Matere napraviti dvodejansko dramo, kakor beremo v oponentkini knjigi (82), ali ne iz Zupanove novelete »ciklus (5) kratkih novel«, kakor stoji v njeni »študiji« ali »šolskem priručniku«. Modernost, naprednost in novost si prisvajati, še ne pomeni, to tudi dejansko imeti. Ob vnetem razglašanju svoje modernosti in ob glasnem poudarjanju zapletenstva svojega nasprotnika se prav lahko zbudi sum v resničnost z inho zagovarjane trditve. Mimogrede naj Jagrovo opomnim na vedno živo resnico, da mladost ni zasluga in starost ne napaka; marsikdo je že ob rojstvu star in ima toge možgane.

Za vzgled oponentkinih estetskih vrednotenij naj izmed vsega vzamem zatrjevanje Jagrove, kako so Prežihovi Naši mejniki »najbolj dovršene umetnine z vojno tematiko« (v knjigi 32, v Odgovoru 57). Ker Naši mejniki po oponentkinih besedah »ne potrebujejo (v Smolejeve milosti in ne moje hvale« (58) — sama v Odgovoru, mojim ugovorom navkljub, vztraja pri svoji prvotni sodbi — naj o zbirki spregovorijo drugi, da se bo videlo, koliko je »novok«, »modernok«, »subtilnejšek« vrednotenje liter. del, ki si ga prilašča J., utemeljeno. V svoji oceni sem imenoval prozo v Naših mejnikih »časniške listke in le delno izdelane novele« (152), oponentka pa »črtice in novele« (57). S strani Jagrove sem seveda žel za svoje mnenje odločen ne.

Ob izidu zbirke je Tine Orel napisal v LP (17. V. 1947) med drugim: »Čeprav pisatelj sem in tja zaide v žurnalističen slog, vendarle zmague njegov nekdanji sveži, sočni, pristni realizem... [nekateri] črtice so res bližje na hitro pisanemu feljtonu... Žal ti je samo to, da te zgodbe niso povezane v veliki tekst te dobe. Res so nekatere teh stvari kakor neobdelani drobcji, kakor da bi jim manjkalo umetniškega prijema.»

Anton Slodnjak je v Letopisu Matice Srpske (1949, 369) in nato v slovenski objavi v Obzorniku (1950, 20) napisal: »Knjiga Naši mejniki vsebuje vrsto črtic in študij o slovenskem narodnem odporu zoper okupatorja... treba [jej] reči, da umetniško niso povsem dognane in ne dozorele ter da so bolj gradivo in študije za umetniško sliko velikega časa in njegovih ljudi.»

In še Marja Boršnik v knjigi Študije in fragmenti (1962, 355) v eseju o Prežihu. Pisatelj si je, pravi M. B., po trpljenju med vojsko končno toliko opomogel, »da je napisal nekaj feljtonov in črtic tudi o vojnih strahotah nacističnega nasilja, toda razen redkih izjem (Stari grad) te zgodbe, ki jih je deloma izdal v posebni zbirki (Naši mejniki, 1946), nivoja njegovega predvojnega ustvarjanja ne dosega. So pa pomembni dokumenti tedanjih vojnih muk in bi lahko služili kot gradivo širšemu tekstu. Taki, kot so, so reportažni in ne zajemajo iz jedra.«

Odgovor kritiku, ki ga je napisala J., nudi še vrsto mikavnih priložnosti za polemiziranje, razpravljanje, tudi ironiziranje ipd. Na primer! Oponentka vije roke, kje vendar živim, da ponujam upodabljačo umetnost namesto likovne, ki je po njenem mnenju edino sodoben, naprednega človeka vreden izraz. Moram ji zagotoviti, da stojim trdno na slovenskih tleh in da tudi najvišja šola »tistih« umetnosti na Slovenskem nosi naslov Akademija upodabljaočih umetnosti. Če jo je zbedel moj izraz o pesnikih »po božji volji« v moji oceni, je pokazala — da se izrazim pol mistično — prav predpotopno nestrpnost. Kakor je cenena njena obtožba, da sem ob razpravljanju o Klopčičevih prevodih pri naštevanju »skoraj vsa imena« prevedenih pesnikov za njo samó »spretno ponovil« (57), bi bilo enako ceneno, ko bi jaz zapisal, da je avtorica ta imena prepisala iz Kazala Klopčičevega Divjega grma. Nesmiselno bi se bilo prerekati, zakaj Tiskovna zadruga ni hotela izdati Zupančičeve zbirke Med ostrnicami. Zdaj me poučuje s prstom na vrsticah, ki sem jih avtorici sam pokazal. Itn. itn. Važno in prav se mi je zdelo, da v tem svojem razpravljanju zapišem nekaj novosti in dopolnil o slovstvu v NOB, v prerekanje z oponentko se pa ne morem spuščati.

Po vsem ne morem reči, da bi bila oponentka s svojim Odgovorom ubranila svojo »študijo«, »šolski priročnik« ali »šolsko izdajo«, kakor različno imenuje svojo knjigo. S svojimi ugovori me ni prepričala, da bi menjal svojo sodbo. V Odgovoru ni varčevala z izrazi na moj račun, kakor so: zaostalost, starokopitnost, osebno pisarjenje, glasoforstvo, kabinetnost, nepoučenost, protislovnost, zmudenost, neizčiščenost pojmov ipd. Kdor se nasprotnika loteva s takimi izrazi, ga sumim, da mu manjka dokazov. Grafični triki, kakor: kritika, »kritika« in »KRITIKA«, morejo zmesti samo neizobraženega bravca, tem pa JiS menda ni namenjen. V svoji oceni in zdaj v svojem odgovoru nisem hotel biti oseben. Ali je to načelo kulturne kritike spoštovala tudi oponentka, naj si odgovori sama. Zato ne bom oponentke opominjal, naj si samokritično prebere uvodna dva in zadnji odstavek v svojem Odgovoru. Vsekakor se strinjam z njo, da je področje naše slovenistike, vključno tudi področje NOB, tako široko, da nihče, ki se ukvarja z vprašanji našega slovstva, ne more biti »osebno prizadet« v svoji skrbi za morebitni »klavrn plasm« (53) svojega dela: dokaze imamo, da se da »plasirati« marsikaj. Jagrovo lahko samo zagotovim, da me polemika z njo ni nič veselila in da tu z mirnim srcem postavljam piko.

Viktor Smolej

BRECHT PRI NAS DO VOJNE

(Zapisek ob izdaji prve knjige izbranega dela pri Cankarjevi založbi v Ljubljani)

Brez pregleda časnikov ne bi mogel natančno reči, kdaj je bil zapisan pri nas prvi glas o Bertu Brechtu, pač pa lahko rečem, da smo hitro zvedeli za burni uspeh »Beraške opere«, ki je doživela svojo krstno predstavo 31. avgusta 1928 v berlinskem »Theater am Schiffbauerdamm« s skladbami Kurta Weilla. Literarne in gledališke novosti smo najbolj izvedeli iz kulturne rubrike časnika »Prager Presse«, v nemščini pisanega neoficialnega glasila českoslovaške vlade. Pokojni dr. Joža Glonar je imel z uredništvom tudi osebno zvezo in je tu in tam poslal celo kakšno beležko o našem kulturnem življenju. Kulturna rubrika je bila izredno dobro urejena. Poleg tega pa je imela kavarna »Union« več pomembnih nemških časopisov z dobrimi poročili in zapiski iz umetniškega življenja (»Vossische Zeitung«, »Frankfurter Zeitung«, pri kateri je sodeloval tudi socialistični publicist Hermann Wendel, ki je posredoval objavo Glonarjevega nemškega prevoda »Hlapca Jerneja« v socialističnem dnevniku »Volkstimm« v Frankfurtu, nadalje »Münchner Zeitung« — rekli smo ji »minhnerca«, kakor smo rekli »Prager Presse« pragerca — itd.). Krožek okrog »Mladine« se je pogosto zbiral v kavarni »Union« prav zaradi številnih tujih časnikov in revij, ki smo jih včasih skupno prebirali in si marsikaj tudi zapisovali. Glas o »Beraški operi« je šel takrat po vsej Evropi in zato smo gotovo zvedeli za Brechta najkasneje jeseni leta 1928. Knjiga izvirnika »Beraške opere« je morala priti v Ljubljano nekeje okrog 1931. leta, ko sem bil že režiser v Operi. Ravnatelj Mirko Polič in dirigent Niko Štritof sta se tudi navdušila zanjo. Zato smo jo hoteli uprizoriti v Operi, toda ko sva s Štritofom pregledovala besedilo (največ-

Prijatelji so našli odrešujočo formulo in zato Aksjonov mirno napiše: »Ni se treba bati vzvišenih besed... Nerganje, nezaupanje, cinizem — tudi to je ondi iz zunanjega sveta.« Današnji bralec se ob tem nehoče in z zavistjo spomni na Levina, na njegova razmišljanja in iskanja. Tudi on je doživel nekaj usodnih noči (bratova smrt, rojstvo sina...), a do novega čustva ni prišel nenadoma in ga tudi to čustvo ni mahoma izpremenilo, kakor se to dogaja v delu Aksjonova. Avtor povesti Prijatelji namreč ne premore tiste ustvarjalne kulture, ki brez pomislekov razkriva protislovja življenja, protislovja, katerih boj poganja človeštvo naprej. Pri Aksjonovu je tako dialektična enotnost svobode in potrebe (njuno skupno gibanje v razgibanem protislovju) izgubljena in nadomeščena s liričnim »psihologiziranjem« in moraliziranjem. Ironija in dvomi so ostali nekje v začetnih poglavjih, delo samo se namreč kaj hitro sprevrže v navadno lirično povest o dobrih fantih, ki delajo, se zaljubijo in pomagajo drug drugemu. Da je idilika še popolna, Sašo Zelenina osvoji lepa pianistka, ki se z njim srečno in odločno poroči. Vsa problematika se tako zreducirano poenostavi, se zbanalizira in nevarno približa happy-endu, ki vse razreši, vse poravna. Tudi Solohov sicer v svojih romanih pripelje nakopičene napetosti do razpleta, protislovja do razrešitve, vendar je pri Solohovu zaradi njegovega idejnega in pisateljskega pojmovanja stvari tako, da »odprava« nasprotij jasno nakaže zarodek novo nastajajočih protislovij. Shematizem, ki pride do izraza v povesti Vasilija Aksjonova tudi v črno-belem oblikovanju negativnih likov (»Fedka, to vam je nekakšen izrodek...«), pa povzroči, da je pisateljeva rešitev obravnavane problematike bolj pragmatičnega značaja in estetsko nezadovoljiva. Svetovnonazorski optimizem, ki se pri pisatelju, kot je Solohov, kaže v konkretnih podobah, vzetih iz življenja samega, je pri Aksjonovu ponižan na erarični optimizem.

V povesti Aksjonova se srečamo s pojavom, ki je značilen za velik del novejšje sovjetske literature po letu 1956: osebni, družbeni in svetovnonazorski problemi so sicer nakazani, a njihovega bistva se literati hote ali nehoče še vedno ne lotijo.

Pisatelju Vasiliju Aksjonovu bi storili krivico, če bi ga sodili in vrednotili samo po povesti Prijatelji. Aksjonov je namreč tudi avtor nekaterih literarnih del, ki shematizma in literarnega kompromisa ne poznajo, a teh v slovenščino nismo prevedli, raje smo objavili »tipične« Kolege z naslovom Prijatelji.

Aleksander Skaza

NEKAJ NOVIH KNJIG O SLOVSTVU NOB (DOSTAVEK)

Odgovor Veri Jagrovi sem kot sklep svojega razpravljanja o slovstvu v NOB napisal konec januarja in takoj oddal uredništvu JiS. Naknadno sem po ugotovljenih podatkih mogel napisati še nekaj dostavkov, ki naj tu sledijo. Spadajo na začetek objave v št. 7 na str. 212. Tiskarni besedila ni bilo več mogoče uvrstiti na ustrezno mesto.

O tem, kako smo na Slovenskem spoznavali Brechta pred vojno, je na mojo pobudo napisal pomembne ugotovitve dr. Bratko Kreft (gl. tu, str. 217). Kreft sicer ugotavlja, da je bila igra Puške gospe Carrar »dobro znana med nami levičarji«, vendar ni vzroka, da ne bi Klopčiču verjeli, če trdi (osebno), da igre tedaj ni poznal in da je tudi po vojni ni bral, ko je izšla v slovenskem tisku. Sicer pa je ob ugotovitvah, ki sem jih nanizal o Čapku in Brechtu, zadeva jasna ko beli dan.

Naj iz arhiva Slovenskega gledališkega muzeja v Ljubljani navedem sodbo, ki jo je o Čapkovi Materi zapisal eden izmed ocenjevalcev, ki je bil tekst predložen cenzurni komisiji. Sodba je seveda odklonilna, razlogi za odklonitev pa so tipično nazadnjaški. Ocena pravi (17. X. 1938): »Z ozirom na sedanji čas, ki spričo še preteče vojne nevarnosti (marca zasedba Avstrije!) ni pomirjen, in radi slikanja vojnih grozot, ki bi utegnile v poslušalcih odjekniti negativno v več smereh, bi bilo uprizoritev odložiti na poznejši čas, a s tem tudi odobritev dela.« Popuščanje nacifazizmu je tisti čas gnalo vodo na mlin samo Hitlerju, pozivanje na odpor in boj proti valečemu se fašizmu pa je bilo edino upravičeno in napredno. Prepovedati Čapku na slovenski oder je torej pomenilo podpirati profašistične moči in razvoj v fašizacijo. Ta misel je jasno izražena isti mesec istega leta tudi v Slovenskem poročevalcu, ki je zapisal: »Gesla 'Vse za ohranitev miru' tirajo človeštvo kljub vsemu v novo svetovno klanje in novo suženjstvo.«

»Verjetne« vplive tuje literature je ugotovila J. tudi ob Vitomilu Zupanu, samo da je mogoče zavrniti njene trditve hitreje. Naj najprej opozorim, kako kritik in literarni zgodovinar ne smeta verjeti niti avtorjem, če nista njihovih trditve prej sama pretresla in preverila. Gre za Rojstvo v nevihti, o katerem je J. posnela nekaj trditve iz gledališkega lista ljubljanske drame ob premieri novembra 1945. Tam je namreč rečeno, da je to dramsko reportažo napisal Zupan kot borec IX. brigade v proslavo druge obletnice OF (Jagrova,

110). Ker je bila IX. brigada na Hrvaškem od pozne jeseni 1943 do 14. februarja 1944, ko se je vrnila na Slovensko, in ker je tedaj Rojstvo v nevihti nastalo najpozneje do srede februarja, je trditev, kako naj bi bilo namenjeno za drugo obletnico OF, nepravilna, ker si težko mislim, da bi bil dramatik recimo februarja 1944 pisal odrsko delo, ki naj bi proslavilo obletnico v letu 1943. Če pogledamo objavo tega teksta 1945 v knjigi, najdemo tam (6) zapisano, da je bil napisan »v partizanih 1944 leta«. Še večja je neprevidnost, da J. pri Rojstvu v nevihti ugotavlja vpliv Jeana Paula Sartra. Jagrova namreč piše: »Strinjam se s Potrcem, da je na delo verjetno vplivala drama Jeana Paula Sartra ‚Morts sans sépulture‘ (Nepokopani mrličii)» (111). Res spoštovanje je vzbujajoča kritičnost! Slovensko delo je nastalo do srede februarja 1944 in imelo premiero v Ljubljani novembra 1945, Sartrovi Nepokopani mrtveci so imeli francosko premiero 8. XI. 1946 — in tu nekdo resno govori o vplivu Sartrove drame na Zupana!

Novo pričevanje morem zapisati o pesniku Ivanu Korošču. Ko sem lani pisal (218) o njegovih pesmih, sem izrazil mnenje, da je pesem Dve pismi najverjetneje nastala pred vojno, torej ne v partizanih. Jože Brejc (gl. letošnji letnik, 180) je to domnevo zavračal. Končno morem zdaj dati vero Miroslavu Ravbarju, Koroščevemu soščolcu in prijatelju. Ravbar pravi (osebno): »Pesem Dve pismi je nastala pred vojno, ob sluzenju vojaškega roka v Mariboru 1939. To sem že zapisal v trž. Razgledih v podčrtni opombi (1951, 445). Korošec se je močno zgledoval po sovjetski poeziji in jo posnemal (Jesenina, Bloka, Ivanova idr.). Dve pismi izdajata Jesenina. Večina pesmi je ostala v rokopisu. Sodeloval je pri gimn. listu Zar. Ime Anton se ga je prijelo po zafkljivem namigovanju na politika, dr. Antona Korošca. Pravo ime je Ivan. Ubit je bil v neposredni bližini doma, nad domačo hišo. Domlači so ga na skrivaj sami pokopali na vrtu. Danes ležijo njegove kosti na borovniškem pokopališču. Vse kaže, da ga niso ubili ne Italijani ne beli, temveč da je bil žrtev nekega osebnega obračuna.«

Viktor Smolej

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVJA ZA LETO 1961 IN 1962

- Moder Janko*: Izšel bo nov slovenski pravopis. — 7 dni XI/1961 (26. V.) št. 21 — (23. VI.) št. 25.
— Ob slovenskem pravopisu. — Naši razgledi X/1961 (27. XII.) št. 24 str. 561.
— Slovenski pravopis 1962. Nekaj o pravopisih, še posebej o našem. — Knjiga 1962 št. 1-2 str. 5—8.
- Novšak F(rance)*: Zakonik dobrega pisanja. Pred izidom novega Slovenskega pravopisa. — Delo IV/1962 (18. II.) št. 48 str. 7.
- Pogorelec Breda*: Slovenski pravopis 1962. — Problemi 1962 št. 2 str. 102-107, št. 3 str. 272—282.
— Slovenski pravopis 1962. — Naši razgledi XI/1962 (20. X.) št. 20 — (3. XI.) št. 21.
- Prešeren Jože*: Bravec, bralec ali — čitatelj. Ob rob pravopisni vojni. — Tribuna XII/1962 (3. X.) št. 15.
- Rupel Mirko*: Kakšen bo Slovenski pravopis v novi izdaji. — Delo III/1961 (12. III.) št. 69 str. 8.
- Ru(pel) Sl(avko)*: Novi Slovenski pravopis prekaša vse dosedanje pravopise in slovarje. Primorski dnevnik XVIII/1962 (6. V.) št. 107.
- Slovenski pravopis*. (Uredniški odbor: Anton Bajec, Rudolf Kolarič, Lino Legiša, Janko Moder, Mirko Rupel, Anton Sovrè, Matej Šmalc, Jakob Solar, France Tomšič. Novo izdajo je pripravila pravopisna komisija pri SAZU po Slovenskem pravopisu 1950.) Lj. SAZU. DZS. 1962, 1054 + (II) str.
- Solar J(akob)*: Pojasnilo. — Delo IV/1962 (24. VIII.) št. 232/ str. 6.
Odgovor na članek F. Bezlaja »Pravopisna vojna« v Delu 15. VIII.
- Urbančič Boris*: Bralec in bravec kot načelno vprašanje. Slovenski pravopis. — Delo IV/1962 (6. VII.) št. 183 — (8. VII.) št. 186.
- Uredimo pravopisno vprašanje*. — Delo IV/1962 (23. IX.) št. 262 str. 6.
- Vidmar Tit in Anton Bajec*: Odločilna je živa raba. Pomenki o Pravopisu. — Delo IV/1962 (13. V.) št. 130 str. 7.